

Состојбите и предизвиците за спроведување онлајн настава во основните училишта

Извештај од истражување

Фондација Метаморфозис
септември 2020 год.

Ова истражување е реализирано со финансиска поддршка од Фондацијата Отворено општество-Македонија (ФООМ), во рамките на концептот Образование на помалите етнички заедници. Ставовите и мислењата искажани во овој документ не се нужно ставови на ФООМ.

Извршно резиме	2
Клучни наоди и заклучоци од истражувањето:	3
Клучни препораки.....	5
Вовед.....	6
Контекст.....	6
Искуствата од регионот.....	7
Состојбата во Република Северна Македонија.....	8
Методологија	11
За истражувањето	11
Учесници во истражувањето	12
Дигитални компетенции на наставниот кадар.....	13
Себепроценка на компетенциите на наставниот кадар.....	13
Најчести предизвици при спроведувањето на онлајн наставата.....	18
Заклучоци од фокус-групите	25
Препораки	32
<i>Прилог 1: Придонесот на Метаморфозис кон јавната консултација на МОН за нацрт-верзијата на концептот за далечинско образование.....</i>	39
<i>Прилог 2: Дополнителни визуализации на резултатите од истражувањето</i>	46
Референци.....	49

Извршно резиме

Со прогласувањето на ковид-пандемијата од страна на СЗО и карантините кои следуваа во многу држави, еден од најпогодените сектори беше образованието.

Како последица на кризата, во изминатиот период неминовно опадна квалитетот на образованието што го добиваа учениците во основното образование, но не за сите ученици подеднакво. Постоечките економски нееднаквости кои беа пречка и пред самата криза, уште повеќе се заострија и дополнително придонесоа за разликата во квалитетот на образованието. За жал, во РСМ сè уште постојат училишта во кои интернет-пристапот е несоодветен, а ИКТ-инфраструктурата е во лоша состојба или пак воопшто ја нема. Оваа ситуација, како и многу слабата економска состојба на семејствата, доведе до тоа одреден број ученици¹ воопшто да не се во можност да ја следат онлајн наставата. Наставниот кадар и менаџментот на училиштата беа принудени речиси „преку ноќ“ да започнат со активности за кои (во најголемиот број случаи) никогаш не биле обучени. Покрај техничките аспекти (користењето технологии, дигиталната писменост и др.), во онлајн наставата беа занемарени и педагошките аспекти на наставата, што резултираше со незадоволство од процесот кај сите инволвирани страни, особено кај крајните корисници - учениците.

Целта на ова истражување беше да се утврдат состојбите и предизвиците на онлајн наставата во основните училишта во РСМ во периодот март – јуни 2020 година.

Прибирањето на податоците за истражувањето се одвиваше во две фази: анонимна онлајн анкета, спроведена во периодот од 26 јуни до 15 јули 2020 година, наменета за наставниот кадар, менаџментот и стручните служби од основните училишта во РСМ, и три одделни фокус-групи, во периодот 26-27 август, со наставниот кадар, менаџментот и со родителите на учениците од основното образование. Се надеваме дека анализата на прибраните

¹ Според Концептот за далечинско образование (МОН, 2020:19), последните податоци обезбедени во текот на кризата со КОВИД-19 покажале дека околу 30.000 ученици (од ранливите категории) немаат ИТ-уред во домашни услови.

податоци и препораките дадени во овој документ ќе придонесат за подобрување на состојбата со онлајн наставата, на задоволство на сите засегнати страни.

Клучни наоди и заклучоци од истражувањето:

Основен проблем кој се јавува и пред почетокот на новата учебна 2020/21, гледано од чисто технолошки аспект, претставува ситуацијата со техничките помагала, пред сè лаптопи и компјутери, неопходни за одржување на задолжителната онлајн настава.

Според податоците од нашето истражување, речиси половина од учесниците (44,5 %, n=337) пријавија дека во училиштето, за службени потреби, користат сопствен лаптоп. Наставниот кадар, во најголемиот број случаи (84,9 %), за службена комуникација користи приватни имејл адреси. Ова е проблематично од повеќе аспекти, особено од аспект на заштитата на личните податоци на учениците, кои во текот на основното образование се малолетни лица.

Дополнително, речиси една третина од наставниот кадар (31,6 %) изјави дека интернет на училиште има само на својот мобилен телефон. За жал, има и локации каде што училиштата не нудат никаков интернет-пристап, што го става под знак прашалник целиот процес на спроведување на онлајн наставата за овие ученици.

Исто така, резултатите покажуваат дека голем број наставнички и наставници во наставниот процес реализиран онлајн се соочиле со предизвици од административна природа, како што е недостигот на јасни насоки за водење електронско портфолио (82,4 %) и, особено, јасни насоки за процесот на оценување (85 %).

Во голем број семејства со повеќе деца на училишна возраст, проблем претставувало и „споделувањето“ на техничките помагала (лаптоп, компјутер), односно ситуацијата најчесто налагала само еден од учениците да биде во можност да следи настава во живо. Покрај ова, неретко се случувало и самите родители да ја следат наставата и/или да ја спроведуваат дома со своите деца, односно да имаат улога на „заменски наставници“. Поради неможноста на овие семејства да набават нови помагала за потребите на онлајн наставата, често биле во ситуација да одбираат кој ќе следи (и одржува) онлајн настава во рамките на семејствата.

Иако најголемиот дел од испитаниците се согласуваат дека од огромна корист би им биле разни обуки, фокусирани на конкретен софтвер и алатки што се користат во процесот на онлајн наставата, сепак, речиси сите учесници во истражувањето (**97,1 %**) потенцираа дека за успешна онлајн настава е потребна **континуирана техничка поддршка** на наставниот кадар.

Дополнително, речиси сите учесници во истражувањето (**88,9 %**) се согласни во врска со тоа дека за успешно спроведување на ефикасна онлајн настава треба да се променат вообичаените методи во наставниот процес. Со други зборови, досегашната практика треба да подлежни на темелни реформи.

Во овој контекст, во изминатиот период најголеми несогласувања имаше околу користењето на различни платформи и софтверски решенија. Речиси половина (48,6 %, n=368) од учесниците во истражувањето се согласни дека е потребна унифицирана и стандардизирана онлајн платформа или т.н. „онлајн-училишница“ за сите училишта. Сепак, значителен број (30 %, n=227) сметаат дека подобра варијанта од „една платформа за сите“ би било кога училиштата би имале одредена слобода при изборот на платформите и софтверите преку кои ќе се спроведува онлајн наставата за нивните ученици.

Особено е интересна поделбата на мислењата во однос на наставата на јазиците на помалите заедници. Имено, со ставот „Во наставата има задоволителна застапеност на материјали (учебници, прирачници, работни тетратки и сл.) на сите јазици на кои се спроведува наставата“ се согласуваат 45 % од испитаниците, иако добро познат проблем што се провлекува со години наназад е недостигот на основни материјали (учебници) за поголем број предмети во училиштата каде што наставата се изведува и на друг јазик, покрај македонскиот.

Од друга страна, **70 %** (n=62) од наставниците кои ја спроведуваат наставата на друг јазик (различен од македонскиот) или комбинирано (на македонски и на друг јазик) (N=88), не се согласуваат со овој став, односно поголемиот број од овие наставници и наставнички го потврдуваат недостатокот на образовни ресурси на јазиците на помалите заедници во РСМ.

Во однос на учебниците и другите образовни ресурси, речиси сите учесници (93,9 %) се согласуваат со ставот дека за успешна онлајн настава е потребно целосно или делумно адаптирање на учебниците.

Клучни препораки

- Вклучување на сите засегнати страни (родителите, наставниот кадар, менаџментот на училиштата) во носењето нови политики во врска со онлајн наставата;
- Создавање/користење модерна, оптимизирана, и унифицирана платформа за онлајн настава, чијашто соодветност и употребливост – покрај клучните софтверски елементи - ќе биде оценета и низ призмата на маргинализираните заедници и лицата со послаби ИКТ-вештини;
- Обезбедување електронски уреди и интернет за учениците, особено на оние од социјално ранливите категории и од повеќедетните семејства, за следење на онлајн наставата;
- Инвестирање во надградување на ИКТ-инфраструктурата во основните училишта, особено во училиштата во руралните средини;
- Водење сметка за специфичните потреби на учениците со посебни потреби, учениците од руралните средини и учениците од економски послабите средини;
- Инвестирање во надградување на вештините на наставниците во нивните дигитални компетенции;
- Континуирана техничка поддршка на училиштата и на наставниот кадар за успешно спроведување на онлајн наставата;
- Водење сметка за педагошкиот аспект на онлајн наставата - соодветно дообучување на наставниот кадар каде тоа е потребно;
- Водење сметка за достапноста на образовните материјали за сите ученици, особено за учениците кои следат настава на јазиците на помалите заедници;
- Промовирање на користењето на отворените образовни ресурси (ООР), како алтернатива на класичните учебници и наставни помагала. ООР се особено важни во средините каде што традиционалните образовни ресурси не се секогаш и целосно достапни (на пример, на јазиците на помалите заедници, во руралните средини, итн.). За целосно искористување на потенцијалот што го нудат ООР во нашата земја, се потребни одредени измени во регулативата, со кои ќе се овозможи нивна непречена употреба во училишната средина;

- Признание на најпосветените чинители, со промовирање на позитивните примери на ефективна онлајн настава;
- Апел до надлежните институции, училиштата и до наставниот кадар за многу внимателно постапување со уредите каде што се зачувани личните податоци на сите инволвирани во наставниот процес, особено на малолетните лица (учениците), заради можните последици и повреди на приватноста до кои би можело да дојде со потенцијално пробивање на заштитата.

Вовед

Контекст

Со прогласувањето на ковид-пандемијата од страна на СЗО и карантините што следуваа во многу држави, еден од најпогодените сектори во изминатиот период беше образованието. Имено, во најголемиот број земји во светот кои имплементираат разни степени на „затворање“, секторот образование беше принуден нагло и без предупредувања или подготовки сите свои активности да ги префрли онлајн. Сепак, префрлањето на учењето онлајн подразбира сериозна факторска анализа за одделните возрасни групи (особено во основното образование), како и на спецификите на материјата што се предава, во контекст на нејзиното портирање во дигитална средина.

За жал, природата на ситуацијата наложи ваквите ад-хок анализи да бидат практично невозможни, а голем придонес во сето тоа имаше и краткиот рок што властите им го дадоа на образовните институции за да се подготват за овој трансфер. Со новонастанатата ситуација поуспешно се справија оние земји кои имаа развиено, барем делумен, курикулум за онлајн учење или план за справување со итни ситуации (како дел од поголемиот одговор на пандемијата).

Многу важна последица којашто мора да се напомене во овој контекст е фактот што префрлањето на целиот образовен процес на задолжително онлајн учење и техничките предизвици што следуваа, не само што ги потенцираше, туку и ги заостри економските нееднаквости меѓу учениците.

Една од најпогодените групи во овој контекст беа учениците кои наставата не ја следат на јазикот на мнозинството (во нашата земја - македонски јазик), односно учениците кои следат настава на јазиците на помалубројните заедници, како и голем дел од учениците во руралните средини. Проблемите во врска со достапноста на основните образовни ресурси (учебници) за овие ученици во нашата земја постоеја и пред пандемијата. Имено,

многупати досега, од страна на низа засегнати страни, меѓу кои и Фондацијата Метаморфозис, е потенциран недостигот на овие основни помагала. Уште пред кризата предизвикана од корона вирусот, Фондацијата Метаморфозис се залагаше и повикуваше на користење на отворени образовни ресурси (ООР) во редовниот наставен процес. Пандемијата само дополнително го продлабочи јазот во квалитет на образованието што го добиваат овие ученици, во споредба со нивните соученици од урбаните и економски понапредни средини.

Навремените измени во регулативата и инвестирањето во диверзифицирање на основните образовни помагала и во дигитални содржини (во форма на отворени образовни ресурси) не само што ќе овозможеше поквалитетно образование на поголем број од најпогодените ученици во овој период, туку ќе го ублажеше „ударот“ на оваа криза врз сите кои се вклучени во образовниот процес. Со други зборови, имавме многу шанси за подготовка на образованието, но не успеавме.

Достапноста на технолошки помагала (лаптопи), кои можеби не се проблем за одредени семејства, стана огромен товар за други семејства. Голем број семејства кои припаѓаат на ранливите социо-економски групи, особено оние семејства каде што повеќе деца истовремено следат настава, а во некои и еден од родителите или двајцата родители всушност и спроведуваат настава, во изминатиот период како главна пречка ги потенцираа проблемите од техничка или економска природа.

Дополнително, бидејќи голем дел од активностите бараа вклучување на учениците (а понекогаш и на родителите) во реално време, брзината и стабилноста на интернет-врската повторно се појави како фактор од кој зависи квалитетот на образованието што го добиваат овие ученици, особено оние од руралните средини. За жал, се појавија и случаи кога учениците, главно поради многу слабата економска ситуација, воопшто не беа подготвени да следат каква било онлајн настава.

Искуствата од регионот

Некои држави во регионот решија да ги отворат образовните институции, вклучително и основните училишта, со одредени разлики во степенот на вклученоста на мерките. Дел од решенијата практично се применуваат без никакви мерки, како на пример без одржување дистанца и/или без носење маски.

На ваков чекор се одлучи Австрија, каде што учебната година веројатно ќе започне вообичаено, без задолжителни маски за учениците или други мерки за спречување на ширењето на вирусот.

Во соседна Србија, иако се очекува редовна настава во основните училиштата, се планираат и голем број мерки и рестрикции, како на пример: задолжително носење маски, намален број ученици во училниците, редовно дезинфицирање на просториите, но и делумна онлајн настава секој втор ден. За средните училишта и за високото образование, процесот на одлучување е сè уште во тек.

Во Унгарија, „новата учебна година [...] ќе започне на вообичаен начин, а училиштата ќе се отворат на 1 септември“, соопшти унгарското Министерство за човечки ресурси. Според унгарските власти, епидемијата на коронавирусот не е оправдување за тоа дека дигиталното образование треба да ги замени училниците.

Од друга страна, Црна Гора го одложи почетокот на учебната година за 1 октомври 2020 година. Во изјавата на Владата на Црна Гора се потенцираше дека започнувањето на редовната учебна година на 1 септември „носи ризик по здравјето на децата, поради неизвесниот развој на епидемиолошката состојба, која (иако е под контрола) сепак е сложена. Дополнително, еден од родителите на децата под 11-годишна возраст ќе има право на платен одмор, за да може да се грижи за децата.

Состојбата во Република Северна Македонија

Во РСМ, моделите за почетокот на новата учебна година што се споменуваа во текот на јули и август наидоа на големи реакции во јавноста. СОНК излезе со изјава дека приоритет на властите треба да биде здравјето на учениците, како и на вработените, надевајќи се дека предложените модели ќе ги рефлектираат овие вредности.

Со став излегоа и претставниците на Сојузот на средношколците на Република Северна Македонија (ССРСМ), кои велат дека „здравјето, безбедноста и благосостојбата на училишната заедница мора да бидат во центарот на политиките за враќање во училиште“. Дополнително, Сојузот на средношколците организираше протест против одлуката на Министерството за образование и наука за целосна онлајн настава. Тие се залагаат за комбиниран модел на настава, онаму каде што дозволуваат условите.

Барање до властите упати и неформална група родители, кои сметаат дека во новата учебна година треба да се овозможи опцијата за онлајн настава за сите ученици, за да не дојде, како што велат, до поголемо ширење на коронавирусот. Заменичката на Народниот правобранител Васка Бајрамова Мустафа, пак, упати мислење до Министерството за образование и наука во кое истакнува дека „императив за надлежните е да ги остварат сите предуслови за дигитализација на наставата, но притоа таа да биде достапна за сите ученици“, пренесува Радио МОФ.

На прес-конференцијата одржана на 18 август 2020 година, министерот за здравство Венко Филипче изјави дека препорака од Комисијата за заразни болести е наставата од септември да започне онлајн, со два исклучока, и тоа за учениците од прво до трето одделение и за училиштата со многу мал број ученици (вообичаено, подрачните училишта во внатрешноста).

Сепак, до моментот на пишувањето на овој извештај, ниту едно училиште до МОН не упатило барање за одржување настава со физичко присуство, пренесува Фактор. „Во моделот - *настава со физичко присуство*, наставникот ќе биде присутен во училиницата и ќе ја предава материјата непосредно пред учениците чиешто родители одлучиле тие да посетуваат настава со физичко присуство. Доколку родителите на некои ученици од паралелката побараат нивните деца да следат онлајн настава, за нив (учениците кои ќе ја следат настава од дома) часот ќе се пренесува во живо, а доколку можностите не дозволуваат стриминг во живо, часот ќе се снима, а потоа ќе се проследи до другите ученици преку апликациите што се користеа и во минатата учебна година или ќе му се достават печатени материјали на секој ученик одделно. Исто така, наставникот може да одбере веќе снимен час на соодветната тема поставен на ЕДУИНО“, потенцираат од МОН.

„Сепак, по барање на родителите, и децата од прво до трето одделение ќе можат наставата да ја следат онлајн. По разговорите и интензивната комуникација со родителите и со стручни лица решивме да дозволиме родителот да има право да го избере моделот, од причина што во одредени семејства има родители кои се хронично болни, во висок здравствен ризик, или децата ги чуваат повозрасни членови на семејството (баби и дедовци) кои исто така можат да имаат некаква хронична болест, со што семејството би било во поголем ризик“, изјави Филипче.

Една од мерките што продолжува да се имплементира е мерката која ги опфаќа родителите на децата на возраст до 10 години. По почетокот на учебната година во септември, како и досега, овие родители повторно ќе бидат ослободени од одење на работа, во рамките на мерките за спречување на ширење на коронавирусот. Одлуката на Владата за ослободување од работа се однесува на еден родител на дете до 10 години, поточно на оние родители чиешто деца ќе одат на училиште, пренесува sdk.mk

Во интервју за Фокус, Азис Положани, поранешен министер за образование и наука (2002-2006), вели дека нашиот наставен кадар не е подготвен да се справи со предизвикот на онлајн наставата:

„Мислам дека во вакви ситуации нема победници. Има само оштетени, а најмногу штета ќе претрпат најслабите образовни системи. Нашиот образовен систем во последно време покажува многу слабости, па оттука сите ќе претрпиме одредени

штети. Нормално, најголеми ќе бидат штетите за оние кои се во понезавидна ситуација од аспект на инфраструктурната и технолошката подготвеност на образовните институции, а тоа се пред сè руралните училишта и учениците што потекнуваат од семејства со низок социо-економски стандард. Дел од наставниот кадар не е подготвен да се зафати со новите технолошко-педагошки предизвици и во нормални околности, а камоли во вакви комплексни ситуации“, додава поранешниот министер.

Во изјава за [Факултети.мк](#), од МОН пренесуваат: „Далечинското учење ќе продолжи да се реализира преку примена на електронски средства за двонасочна комуникација, како и ЕДУИНО, платформа која сега е надградена и збогатена со многу повеќе содржини од претходно. Сепак, наставничкиот совет одлучува која платформа ќе се применува и таа ќе биде задолжителна за сите наставници во едно училиште.“

За техничката реализација на часовите ќе бидат задолжени самите училишта. Наставниците ќе ја реализираат наставата со службените лаптопи, а доколку некаде има потреба, ќе инвестира училиштето. МОН не планира капитална инвестиција во однос на техничката опременост на училниците.

„Дополнително, потенцираме дека има размислувања и за подготовка на целосно нова платформа, поразлична од ЕДУИНО“, завршуваат од МОН.

Во тој контекст, една од активностите за кои се очекува да вродат со плод во наредниот период е унифицираната национална платформа за онлајн настава. Професор Боро Јакимовски, продекан за наука и соработка на ФИНКИ, информира дека Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство, во соработка со претставници на МАСИТ и МИОА, подготвува унифицирана национална платформа за онлајн настава со двонасочна комуникација што ќе може да се користи во сите училишта во РСМ. Според него, таа би требало да биде готова до 15 септември и ќе може во исто време да опслужи 200.000 – 300.000 ученици.

„Плановите ни се сè да биде подготвено до 15 септември, со некои активности да се заврши и порано, но поради комплексноста и обемот на системот, можни се и одложувања. Во секој случај, ќе има предизвици! Верувам дека преку соработката со ИТ-индустријата, телеком-операторите и надлежните институции ќе се изнајдат соодветни решенија“, вели Јакимовски за [Факултети.мк](#). Според продеканот, наставата преку оваа платформа ќе може да се следи и од мобилен телефон, а наставниот кадар ќе може да ја користи на повеќе начини, односно ќе може да се прикачуваат и материјали, домашни, видеа, итн., како и да се одржува настава.

Со сите овие предложени (а, во добар дел, и усвоени) начини за продолжување на наставата онлајн, не смееме да го занемариме прашањето - дали ученици, родителите, па и наставниот кадар се подготвени за технолошката „реприза“ на март 2020 година? Резултатите од нашето истражување укажуваат на тоа дека постојат драстични разлики во ставовите на наставниот кадар, во врска со нивната подготвеност за новата учебна година.

Методологија

Квантитативното истражување на состојбите и предизвиците за спроведување онлајн настава во основните училишта се спроведе во периодот од 26 јуни до 15 јули 2020 година. За потребите на истражувањето, а потпирајќи се на нашите претходни активности и искуства со наставниот кадар, стручните служби и менаџментот од основните училишта, се изработи наменски прашалник, кој потоа беше портиран во онлајн формат.

Прашалникот беше направен и спроведен со помош на платформата Google Forms, бесплатна алатка за сите корисници на Google account, во сопственост на Google LLC. Платформата нуди сирови податоци што можат да се преземат во .csv формат, што овозможи подготовка на дополнителни анализи и визуелизации.

Анонимниот прашалник беше објавен и промовиран на страниците на Фондацијата Метаморфозис, Фондацијата Отворено општество - Македонија, како и на социјалната мрежа Facebook/Instagram. Прашалникот го пополнија над 750 учесници (N=757).

Како дополнување на квантитативното истражување, беа спроведени и три фокус-групи во периодот 25 - 28 август 2020 година. Фокус-групите се спроведоа онлајн, со користење на платформата Zoom, секоја со времетраење од околу 60 минути.

Фокус-групите, кои се квалитативен истражувачки метод, служеа како продлабочен извор на информации во врска со состојбите и предизвиците на онлајн наставата во основните училишта. На истите учествуваа 25 учесници, распределени во три одделни групи - наставен кадар, родители/старатели и менаџмент на основните училишта ширум РСМ.

За истражувањето

Целта на истражувањето беше да се утврдат состојбите и предизвиците поврзани со онлајн наставата во основните училишта во РСМ во периодот март – јуни 2020 година, односно со започнувањето на онлајн наставата поради кризата предизвикана од корона вирусот. Дополнително, со утврдувањето на состојбите и предизвиците се создаде можност да се дадат соодветни препораки, базирани на податоците добиени од истражувањето.

Преку консултации со наставниот кадар, менаџментот на училиштата, стручните служби и родителите, собравме податоци (преку анонимна онлајн анкета и длабински фокус-групи) кои резултираа со препораки, чиешто имплементирање би било од корист за сите засегнати страни, а со крајна цел да се обезбеди поквалитетно образование за сите ученици.

Учесници во истражувањето

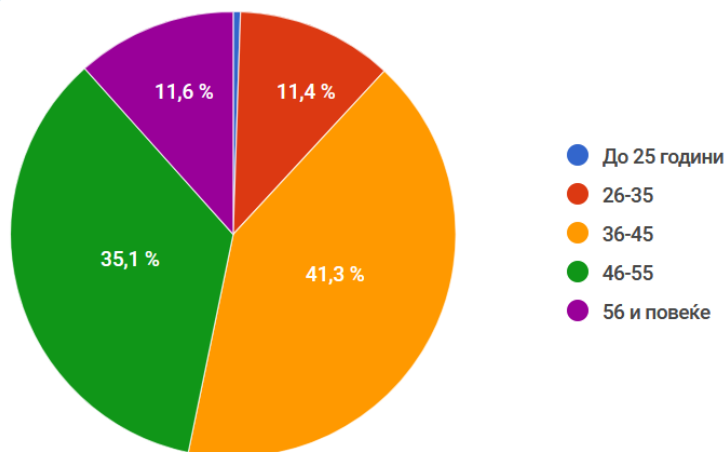
Најголем дел од учесниците во истражувањето припаѓаат на групата „наставник/наставничка во основно училиште“ (89 %, n=675).

46 учесници (6,1 %) припаѓаат на групата „дел од стручната служба во училиштето“, додека 27 (3,6 %) се дел од менаџментот на училиштето.

Јазикот на изведување на наставата во најголем дел е исклучиво македонскиот (84,3 %). Само 7,4 %, или 56 наставнички/наставници пријавиле дека изведуваат комбинирана настава, паралелно на македонски и на друг јазик.

Возраста на учесниците во истражувањето е прикажана на следнава визуализација. Важно е да се напомене дека двете најмлади категории учесници во истражувањето (до 35 години) учествуваат со само 11,9 %, односно 90 учесници.

Вашата возраст:
757 responses

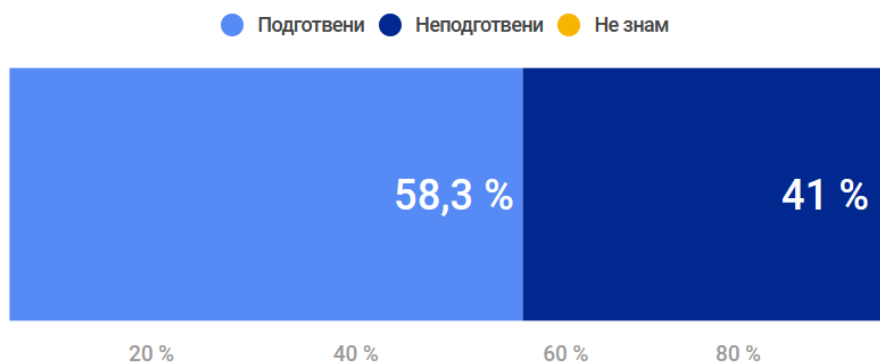
Воедно, и половата распределеност на учесниците е со очекуваните драстични разлики: само 10,7 % од нив пријавиле дека се мажи, додека 87,5 % се жени. „Не сакам да прецизирам“ одбраа 1,8 % од учесниците во истражувањето.

Речиси сите учесници во истражувањето пријавуваат дека редовно користат интернет (94,5 % по неколку пати дневно) и, дополнително, 91,5 % редовно користат интернет на мобилен телефон. Над две третини (67 %) од учесниците пријавуваат дека воопшто не користат интернет на таблет.

Дигитални компетенции на наставниот кадар

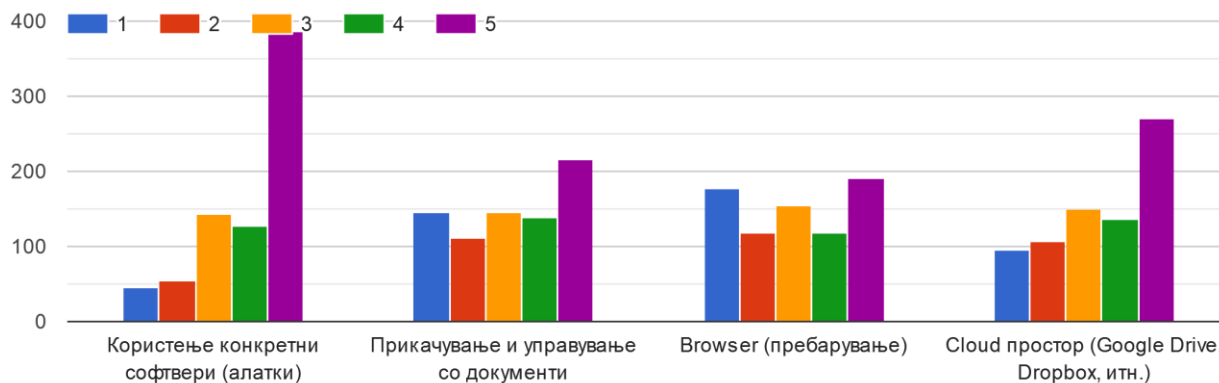
Себепроценка на компетенциите на наставниот кадар

Наставниот кадар (n=675) е поделен врз основа на перципираната подготвеност за реализирање онлајн настава во изминатиов период. Имено, 276 (41 %) наставници и наставнички сметаат дека не биле подготвени за реализација на онлајн настава во моментот кога се затворија училиштата. Од друга страна, 394 (58,3 %) сметаат дека биле подготвени за таков чекор. Распределба на одговорите може да се погледне на следнава визуализација.

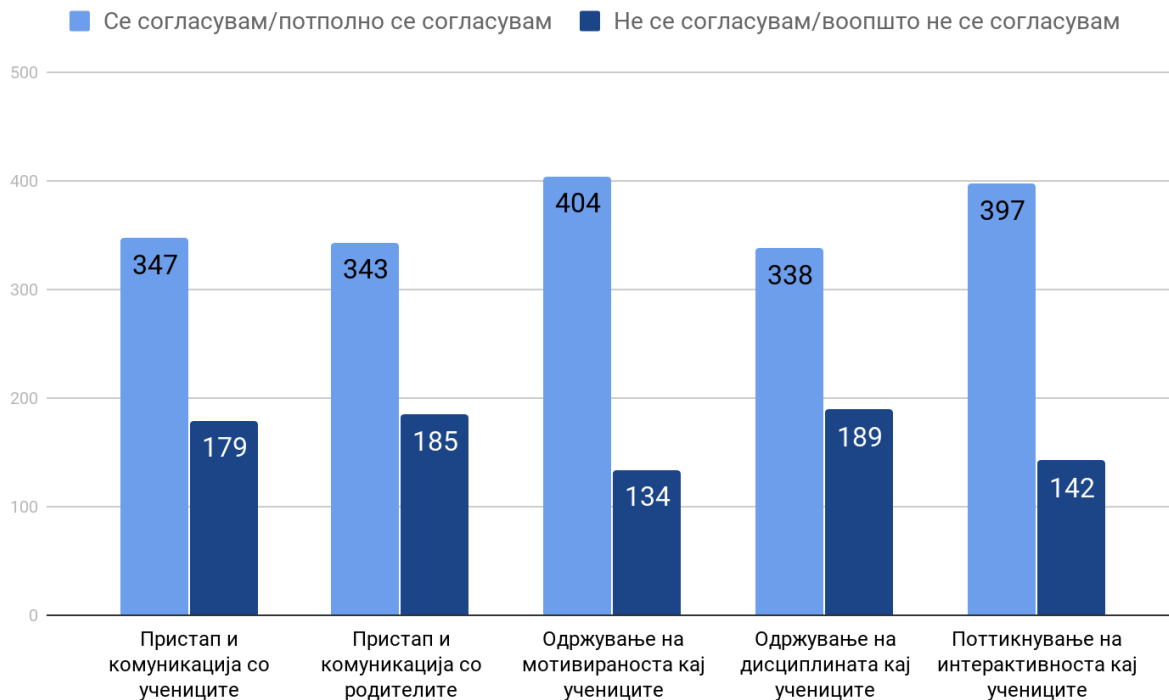
На прашањето за потребата од дополнителни обуки за подобра онлајн настава, фокусирани на техничкиот аспект, 50 % од наставниот кадар потполно се согласува дека обуките за користење на конкретни софтвери (алатки) би им биле од голема корист. Втора категорија со која се согласуваат најголем број од наставниците (34,8 %) се обуките за користење на Cloud простор (Google Drive, Dropbox, итн.).

Би ми користеле обуки за одржување онлајн настава, фокусирани на техничкиот аспект: (1 – воопшто не се согласувам, 5 потполно се согласувам)

Што се однесува на педагошкиот аспект на онлајн наставата, најголем дел од наставниот кадар оцени дека би им користеле обуки и на оваа тема. Подетално заклучок може да се изведе од распределбата на оценките на подолната визуализација. Педагошкиот аспект беше поделен во неколку поткатегории, и тоа:

- Пристап и комуникација со учениците;
- Пристап и комуникација со родителите;
- Одржување на мотивираноста кај учениците;
- Одржување дисциплина кај учениците, и
- Охрабрување на интерактивноста кај учениците.

Најголемиот дел од наставниот кадар, се изјаснил позитивно во однос на потребата од обуки од сите наведени педагошки аспекти.

На прашањето „Дали користите лична или приватна e-mail адреса?“, 84,9 % од учесниците во истражувањето одговорија дека користат единствено лична, приватна имејл адреса. Само мал дел (13,9 %) одговориле дека користат и приватна и службена имејл адреса, доделена од училиштето. Според овие одговори, уште една тема што се наметнува за дискусија е безбедноста на личните податоци на учениците во контекст на сајбер-безбедноста на приватните имејл адреси на наставниот кадар, како и безбедноста на уредите преку кои пристапуваат на овие имејл пораки.

Дали користите лична, приватна e-mail адреса?

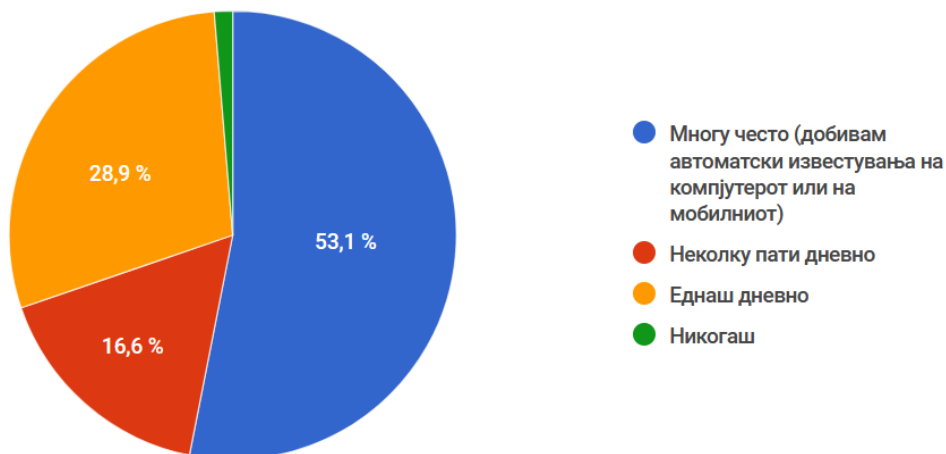
757 responses

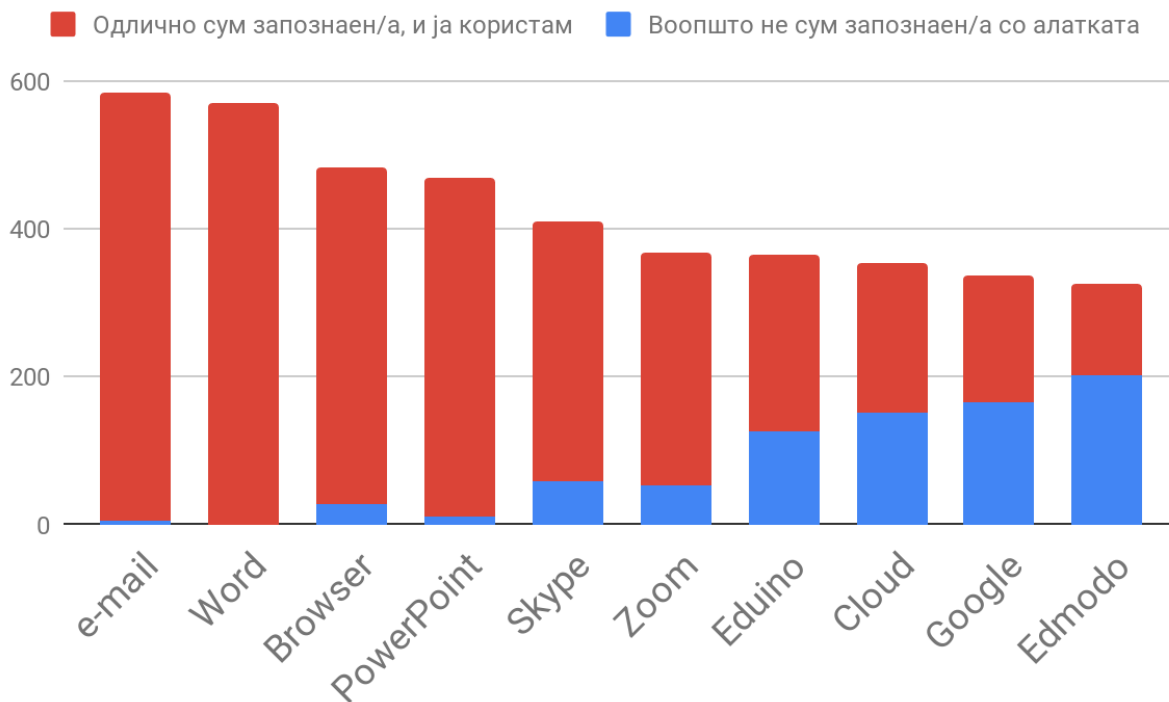
Фреквенцијата со која учесниците пријавиле дека ги проверуваат своите имејл адреси е солидна - над 50 % имаат поставени автоматски известувања на мобилниот телефон, што претставува речиси постојано известување за пристигната порака, а над 40 % проверуваат дали имаат нови пораки најмалку еднаш дневно или почесто.

Колку често ја проверувате поштата во вашата e-mail адреса?

757 responses

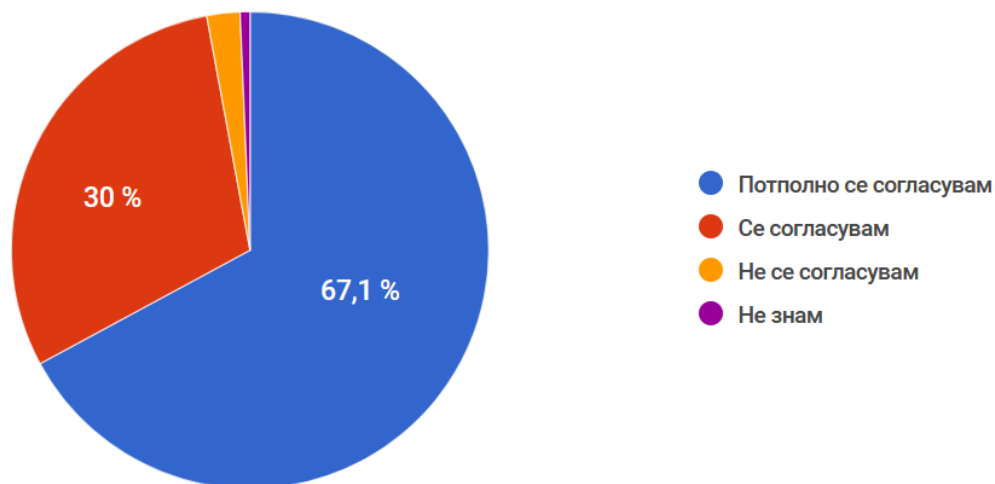
Самопроценката за конкретните алатки и софтвери исто така следи очекуван тренд: наставниот кадар се чувствува најподготвено за користење на познатите алатки и софтвери (Word, PowerPoint, e-mail, пребарувачи), а драстично помалку е подготвен за користење на Google Classroom, Zoom, Cloud простор, итн.

97,1 % од учесниците се согласуваат со ставот дека е потребна *континуирана* техничка поддршка на наставниот кадар за успешно спроведување на ефикасна онлајн настава.

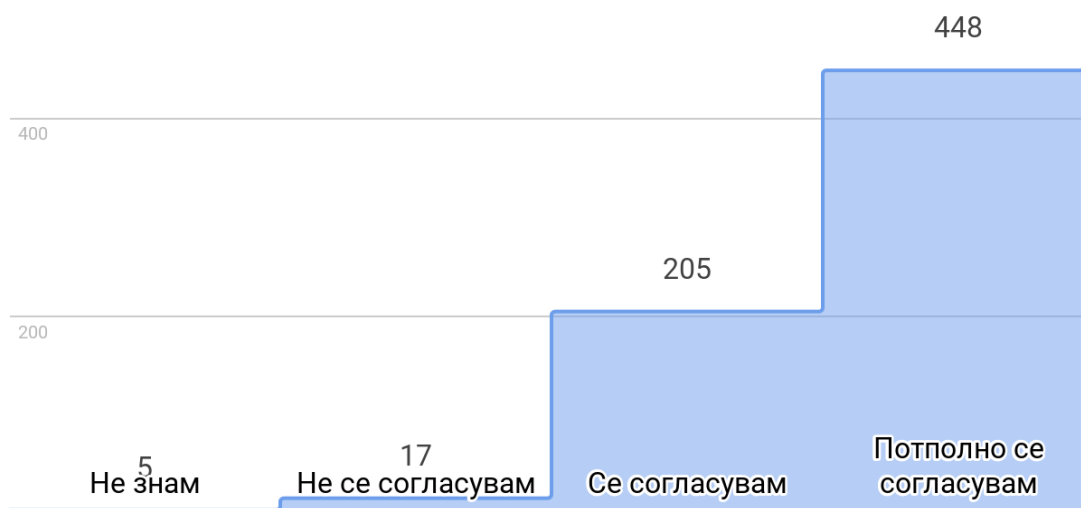
За успешно спроведување на ефикасна онлајн настава, потребна е континуирана техничка поддршка на наставниот кадар.

757 responses

Дополнително, од наставниот кадар (n=675), само 17 наставници/наставнички *не* се согласиле со ставот дека им е потребна континуирана техничка поддршка.

За успешно спроведување на ефикасна онлајн настава, потребна е континуирана техничка поддршка на наставниот кадар.

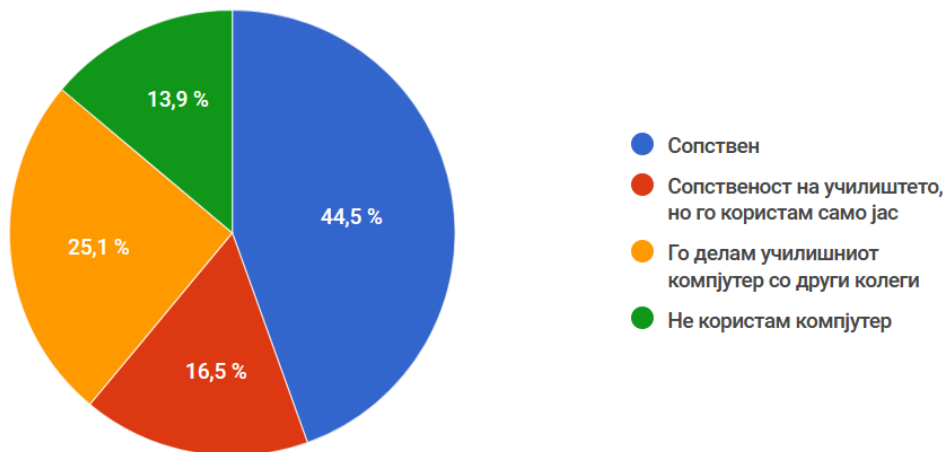
Најчести предизвици при спроведувањето на онлајн наставата

Основен проблем што се јавува и пред почетокот на новата учебна 2020/21, гледано од чисто технолошки аспект, е опременоста со техничките помагала (пред сè, лаптопи и компјутери) за одржување на задолжителната онлајн настава.

Според податоците од нашето истражување, речиси половина од учесниците (44,5 %, n=337) пријавиле дека во училиштето, за службени потреби, користат сопствен или личен лаптоп.

Во училиштето користам/имам компјутер:

757 responses

Ова е проблематично од повеќе аспекти, особено од аспект на заштитата на личните податоци на учениците во основното образование, кои се сè уште малолетни лица. Физичката безбедност на персоналните преносни компјутери на наставниот кадар, како и сајбер-безбедноста во рамките на училиштето, но и секаде каде што се движат тие компјутери (домашни услови, надвор од границите на РСМ, итн.) е ставена под знак прашалник. Фактот дека овие персонални компјутери се подвижни (лаптопи) и се користат и за приватни потребни на сопствениците, претставува огромен ризик за сите податоци за учениците, кои неретко содржат и фотографии (биометриски податоци), локации, место на живеење, итн. Чувствителноста и важноста на ова прашање не е тема на овој извештај, но апелираме до надлежните институции и, во меѓувреме, до самите училишта и до наставниот кадар, крајно внимателно да постапуваат со уредите каде што се зачувани личните податоци на сите инволвирани во наставниот процес, особено на малолетните лица или учениците. Потенцијалните штети и повреди на приватноста, кои можат да настанат од потенцијални пробивања на уредите на кои се чуваат податоците за учениците, можат да имаат огромни и потенцијално долготрајни последици.

Дополнителен фактор кој треба да се земе предвид при носењето на одлуката дали, како и кога започнува учебната година онлајн, мора да биде и достапноста на интернетот и техничките помагала, како на учениците, така и на наставниот кадар.

Речиси една третина од наставниот кадар опфатен во нашето истражување изјавил дека интернет на училиште има само на својот мобилен телефон.

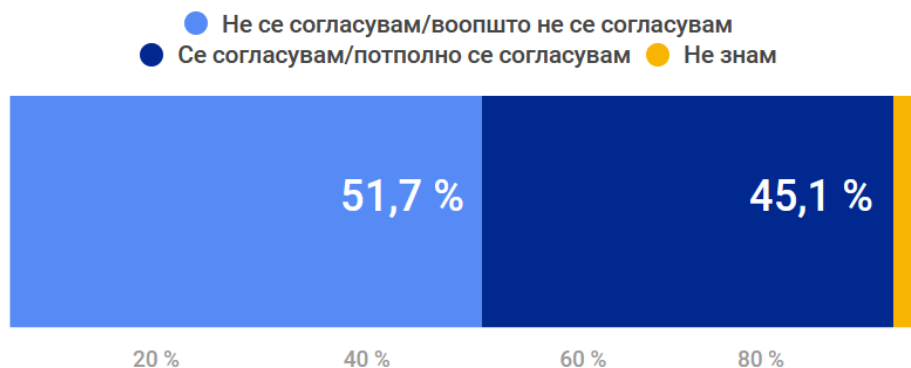
Во училиштето имам интернет пристап:

757 responses

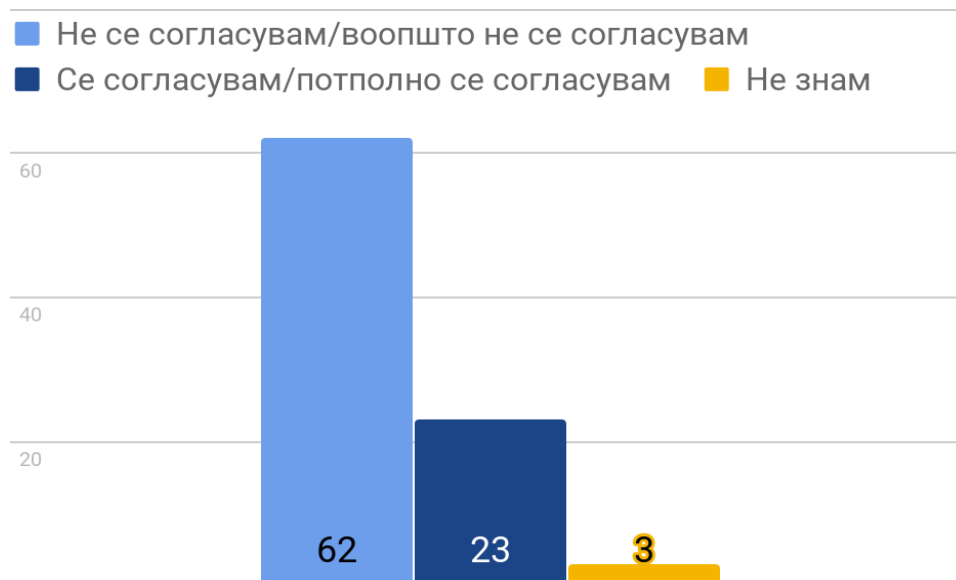

За жал, има и локации каде што училиштата воопшто не нудат никаков пристап до интернет, што го става под знак прашалник целиот процес на спроведување на онлајн наставата за овие ученици.

Поделени се мислењата на учесниците во однос на застапеноста на материјали на сите наставни јазици. Имено, со ставот „Во наставата има задоволителна застапеност на материјали (учебници, прирачници, работни тетратки и сл.) на сите јазици на наставата“ се согласуваат 45 % од учесниците во истражувањето, иако добро познат проблем, што се провлекува со години наназад, е недостигот на основни материјали (учебници) за поголемиот дел од предметите, во училиштата каде што наставата се изведува и на друг јазик, дополнително на македонскиот.

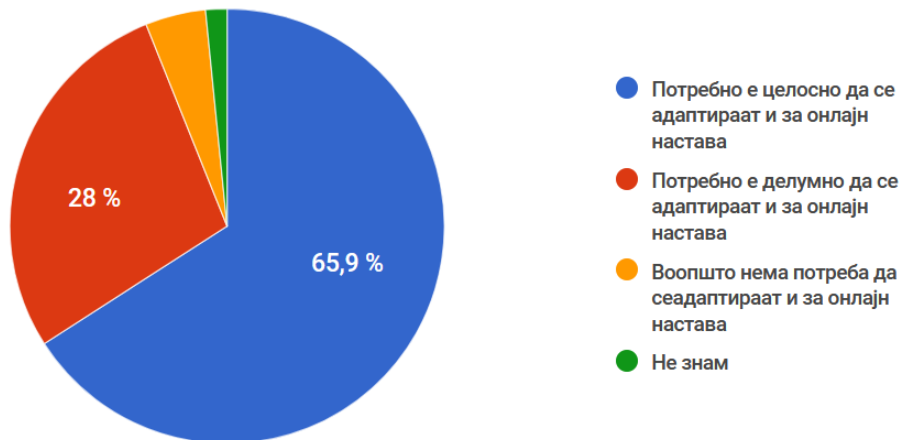
Дополнително, 70 % (n=62) од наставниот кадар кој ја спроведува наставата на друг јазик (не на македонски) или комбинирано (македонски и друг јазик) (N=88) не се согласува со овој став, односно поголемиот број од овие наставници и наставнички го потврдуваат недостигот на образовни ресурси на јазиците на помалите заедници во РСМ.

93,9 % од учесниците се согласуваат со ставот дека за успешна онлајн настава е неопходна целосна или делумна адаптација на учебниците.

За успешна настава огромна важност имаат наставните помагала, особено учебниците. Кога зборуваме за онлајн настава, учебниците:

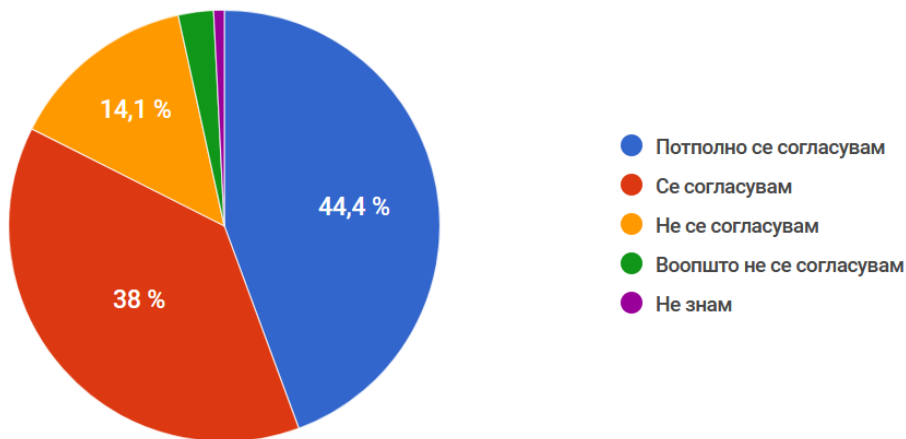
757 responses

Речиси половина од учесниците (44,4 %) сосема се согласуваат со ставот дека онлајн наставата го отежнува и административниот дел на наставниот процес (извештаи, оценувања, регистрации, итн.). Ако тука ги додадеме и одговорите „Се согласувам“, добиваме 82,4 % позитивни одговори, т.е. согласност дека на овој аспект треба да му се посвети сериозно внимание во контекст на онлајн наставата.

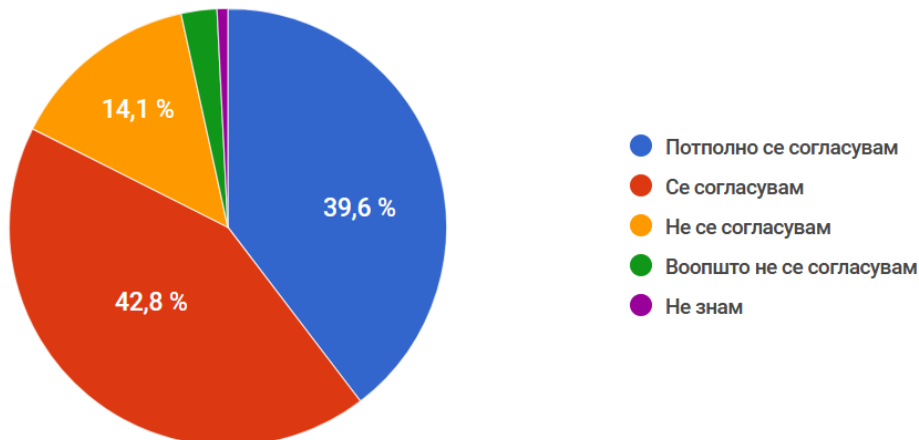
Со онлајн наставата се отежнува и административниот дел од наставниот процес (извештаи, оценувања, регистрации, итн.)

757 responses

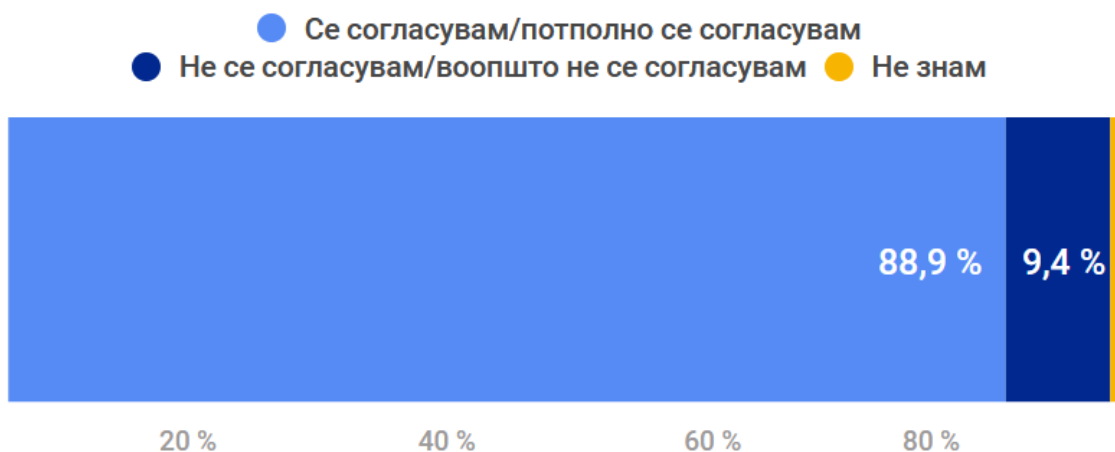

Слична е ситуацијата и со електронското портфолио. 82,4 % од учесниците сметаат дека со онлајн наставата е отежнат и овој процес на следење на напредокот на учениците.

Со онлајн наставата се отежнува и следењето на напредокот на учениците
(Упатствата за водење електронско портфолио на учениците беа тешко применливи)
757 responses

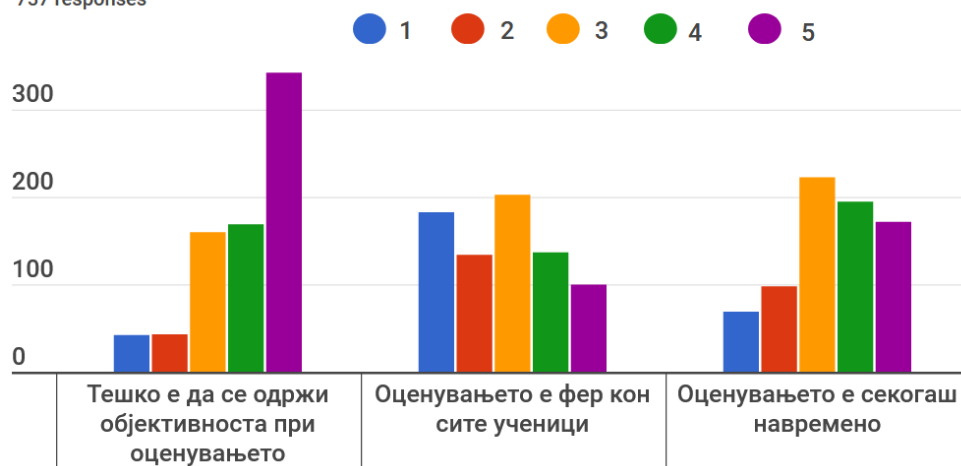
Речиси сите учесници во истражувањето се согласни со ставот дека за *успешно* спроведување на ефикасна онлајн настава треба да се променат вообичаените методи и наставниот процес (88,9 %). Со други зборови, досегашната практика од изминатиов период треба да подлежи на темелни реформи.

Во таа линија, и кога станува збор за процесот на оценување, 50 % од наставниот кадар целосно се согласува со ставот дека е тешко да се одржи објективноста при оценувањето. Ако на ова ги додадеме и одговорите означени со 4 (се согласувам), процентот се искачува до 85 %. Според ова, и оценувањето претставува сериозен предизвик.

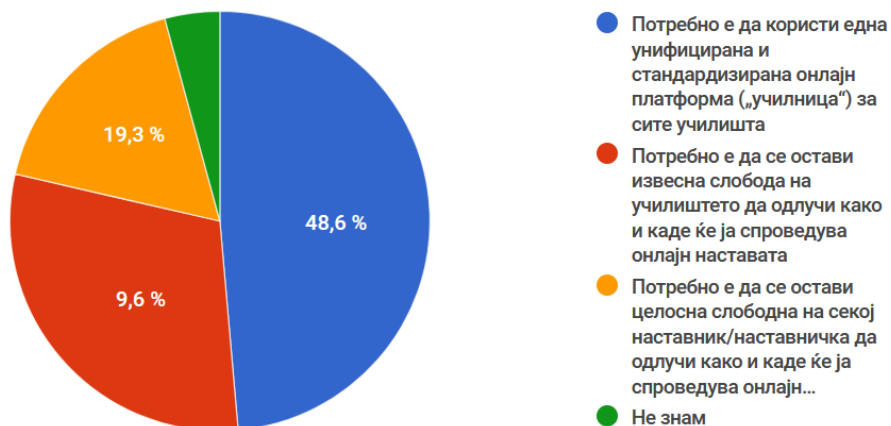
Со онлајн наставата се отежнува и оценувањето на учениците (1 - воопшто не се согласувам, 5 - потполно се согласувам)

757 responses

На прашањето за користењето на различни платформи и софтверски решенија во изминатиов период, речиси половина (48,6 %, n=368) од учесниците во истражувањето се согласни дека е **потребна** една, унифицирана и стандардизирана онлајн платформа или т.н. „онлајн-училница“ за сите училишта.

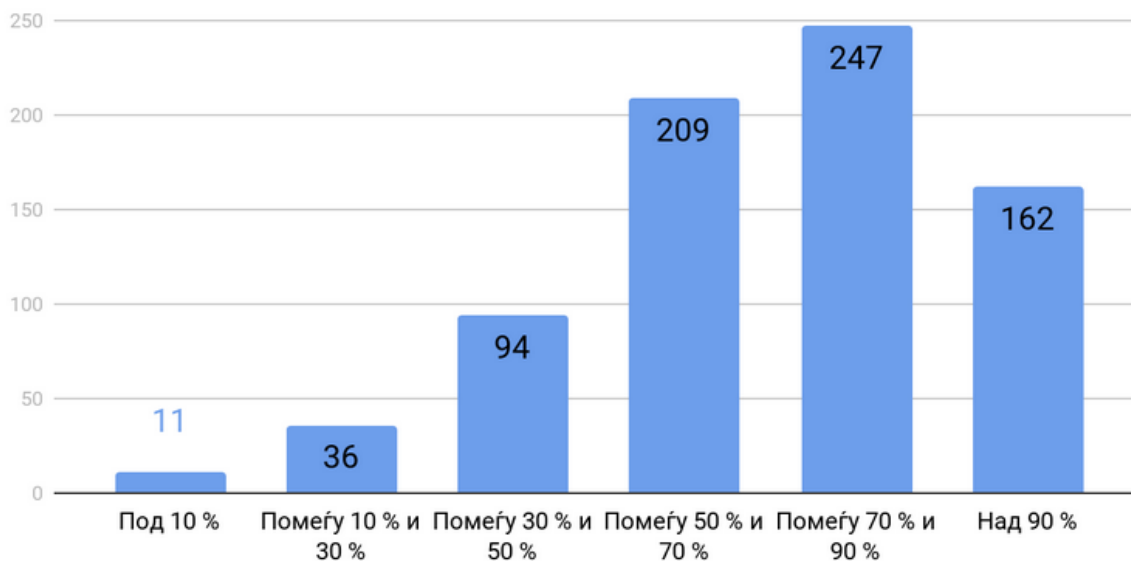
Важен фактор за успешна настава е и самата училница, односно просторот во кој се одвива наставата. Кога зборуваме за онлајн настава и „училница“:
757 responses

Сепак, значителен број (30 %, n=227) испитаници сметаат дека подобра варијанта од „една платформа за сите“ би било кога училиштата би имале одредена слобода при изборот на платформи и софтвери преку кои ќе се спроведува онлајн наставата за нивните ученици.

За крај, на прашањето колку од учениците ја следеле онлајн наставата во изминатиот период, учесниците главно се согласуваат со ставот дека барем половина од учениците активно ја следеле наставата. Оваа ситуација е далеку од идеална, особено ако се земе предвид дека овие бројки се резултат на своеволно изразени ставови на учесниците (N=757), додека нашата земја не располага со официјални, проверливи бројки за оваа состојба.

Според вас, колку ученици од вашето училиште активно ја следеле наставата во изминатиот период?

Заклучоци од фокус-групите

Во рамките на истражувањето на состојбите и предизвиците поврзани со онлајн наставата, Фондацијата Метаморфозис спроведе дополнителни три фокус-групи, со цел да се соберат што повеќе детали за истражувачките теми и да се дадат што подобри и порелевантни препораки.

Фокус-групите се спроведоа со три целни групи, и тоа: со родителите/старателите на деца кои во истражувачкиот период следеа онлајн настава; со менаџментот на основните државни училиштата, и со наставниот кадар кој во истиот период спроведуваше онлајн настава. Селекцијата на кандидатите се вршеше по принципот „прв дојден, прв услужен“, односно кандидатите сами се пријавуваа преку имејл, по објавувањето на јавниот повик. Фокус-групите се спроведоа во периодот 25-28 август 2020 година и истите траеја просечно по еден час. Ова се главните заклучоци што произлегоа од дискусиите.

Фокус-група со наставниот кадар

Во освртот за општиот впечаток за процесот на онлајн настава во периодот помеѓу март и јуни 2020 година, испитаничките (наставнички во основни училишта) се изјаснија дека генерално го сметаат за предизвик што е успешно завршен, со оглед на тоа дека биле

затекнати од ситуацијата и во кус временски период успеале да се приспособат на новонастанатите услови и да ја завршат учебната година.

Најчесто користени онлајн алатки за комуникација и настава биле: Zoom, Facebook Messenger, затворени фејсбук-групи со родителите, Skype, Viber, Google Classroom, Google Meet, Edmodo, Eduino, ТВ-училница, ClassDojo, Web Room итн. Часовите претежно се одвивале преку онлајн конференциски повици, во форма на видеолекции, презентации и задачи што им биле испраќани на учениците, а тие испраќале повратна информација како фотографија од изработената домашна задача.

Притоа, беше укажано на низа предизвици со кои се соочиле во овој процес, од аспект на техничката подготвеност, како и од аспект на одржувањето на наставата. Како еден од главните проблеми се наведува недостигот на соодветни уреди и услови за нивно користење од страна на сите деца. Причините за тоа се различни: недостиг на економски средства за да се обезбеди таков уред; повеќе членови на семејството истовремено имаат потреба од уредот; немање стабилна струја и интернет конекција во некои рурални региони; немање посебна просторија за следење на наставата и сл. Непоседувањето на соодветна техничка опрема било проблем и за дел од наставниците, кои биле принудени сами да се снаоѓаат и да користат свои лични уреди. Дополнително, како предизвик се јавило и недоволното техничко знаење и способност да се користат ваквите уреди за онлајн настава (како од страна на наставниците, така и од страна на учениците). Ова било особено проблематично за помладите ученици, кои сè уште не умеат самостојно да ја следат наставата преку интернет и имаат потреба од присуство на возрасен, како и за повозрасните наставници.

„Се снајдовме, буквално, на некој начин, затоа што никој претходно не ни држеше обуки и не нè подготви за вакво нешто и затоа што сево ова дојде неочекувано. Функционирав на три полиња: контактирав преку месинџер-групи, држев часови на Zoom, а повратни информации добивав на имејл“ – вели наставничка од основно училиште од Битола.

Од аспект на наставниот процес, недостигот на жив контакт предизвикал потешкотии и во предавањето на наставните содржини, поради немањето директен фидбек од страна на учениците во реално време и неможноста за индивидуален пристап кон секое дете. Ова придонело за појава на дополнителни прашања, кои родителите ги поставувале во текот на целиот ден. Покрај тоа, при извршувањето на домашните задачи и тестирањето, наставничките немале увид во процесот на решавање, па се случувало да им бидат испраќани и материјали за кои тие се сомневаат дека се изработени од детето, но немаат начин тоа да го проверат или да го докажат. Потешкотии во следењето на наставата имале

и дел од учениците во чии семејства имало лице заболено со Ковид-19, па биле и емотивно афектирани од таа ситуација.

Од друга страна, пак, како една од главните придобивки од целиот овој процес го наведуваат зголемувањето на технолошките компетенции кај нив и кај учениците, што секако ќе придонесе за осовременување на образовниот процес во иднина. Дополнително, дел од користените платформи обезбедуваат зачувување на испраќаните материјали (лекции и домашни работи), што со тек на време станало еден вид збогатен онлајн ресурс и портфолио на она што било сработено.

Што се однесува до новата учебна година, иако најголем дел од пројавените проблеми не се решени, наставниот кадар генерално се чувствува поподготвен во однос на март 2020 година, бидејќи веќе имаат искуство, ги познаваат учениците и имаат предвид што можат да очекуваат во текот на наставниот процес. Следствено на тоа, тие очекуваат голем предизвик во работата со нови ученици, кои сега ќе се запишат во прво одделение. Наставниците кои посетувале обуки за онлајн настава велат дека истите им биле од голема помош, но исто така укажуваат на потребата за унифицирана платформа за онлајн настава што ќе ја користат сите и за која ќе добијат соодветни континуирани обуки.

„Ние како наставници, како и самите ученици, сме многу прилагодливи. Единственото нешто што ми пречи, како наставник, е неизвесноста во која што нè стапија Министерството и Бирото. Значи, беше потребна многу подобра организација, да се знае кога почнуваме, како почнуваме, какви правила ќе се следат, обуки... Верувам дека да нè оставеа, на ниво на училиште, ние ќе се организираме многу подобро...“ – вели наставничка по информатика од едно приградско скопско училиште.

Особено е изразена потребата од скратена наставна програма што ќе биде дадена од надлежните институции и ќе биде за сите иста, наместо досегашното решение секој наставник да ја скрати програмата по своја лична проценка.

„БРО треба да нè снабди со скратени курикулуми, а не ние сами да ги кратиме курикулумите, т.е. годишните програми. Ние дадовме една програма, усвоивме една програма, мислејќи дека сè ќе тече нормално (180 работни дена), дека наставата ќе се реализира онака како што беше планирано... Ние цело лето работиме на скратување на годишните програми. Но кои сме ние!? Можеби јас ги немам потребните квалитети, така? ... Програмата, според мене, без разлика на тоа што сум во образование веќе 35 години, требаше да ја добиеме сервирана уште во август и од нас да се бара да ја провериме...“ – вели наставничка од едно подрачно скопско училиште.

Фокус-група со родителите/старателите

За родителите кои имаат деца на школска возраст, изминатиов период бил исто така исклучително предизвикувачки, затоа што многумина од нив се нашле во позиција да бидат во улога на наставник на своето дете, а не се чувствувале доволно подготвени и компетентни за таа задача. Начинот на којшто била изведувана наставата главно зависел од ангажираноста и од пристапот на наставниците/наставничките и варираше од целосно невклучување и никаков контакт со учениците, преку повремено посочување на задачи од учебниците кои треба да се решат, до активно вклучување преку конференциски повици и држење групен час.

„Тежок период за сите родители, затоа што сите, вклучувајќи ме и мене, требаше да се ставиме во позиција на наставници – првенствено да дообјаснуваме што не им е јасно на децата или пак да бараме помош од другите родители или од некој наставник, кој тоа ќе го објасни телефонски, ќе се вклучи на Skype итн.“ - вели еден родител на ученик од 8 одделение, од основно училиште во Скопје.

Сепак, во најголем број случаи наставата се одвивала посредно: со испраќање наставни содржини од страна на наставниците, кои родителите ги разработувале со своите деца и потоа испраќање решени домашни задачи кои наставниците ги проверувале и ги коригирале. Ваквиот процес со себе донел повеќе предизвици за родителите: помалите ученици биле целосно зависни од нив во однос на користењето на онлајн алатките и била потребна нивна постојана ангажираност; родителите на учениците во повисоките одделенија не биле компетентни да им ја објаснат на своите деца содржината од сите предмети; оние кои имаат повеќе деца на училишна возраст не можеле да обезбедат соодветни услови за сите деца од семејството посебно, а дополнително како проблем во повеќедетните семејства се потенцира и неможноста да се обезбеди паметен уред за секое дете истовремено.

Во однос на предметната настава, родителите забележале дека нема распоред на часови и унифицирана платформа за онлајн настава, како и недоволна координација меѓу предметните наставници, па и недоволна достапност на дел од нив. Учениците користеле различни онлајн алатки за секој предмет, имале часови во различни периоди од денот и биле ангажирани околу училишни активности во текот на целиот ден.

„Наставата не се одвиваше според редовниот распоред. Доколку имаше распоред, децата ќе завршуваат од 8 до 12, а попладне ќе имаат време да решаваат задачи и да

пишуваат домашно, да пишуваат лектура, итн. Вака, тие беа зафатени по цел ден“ – вели родител на ученик од 6 одделение од Делчево.

„Ниту едно училиште не направен нов распоред, а никој не се придржуваше на стариот. Така, се работеше по совеста на наставникот.“- вели родител на ученик од 8 одделение во основно училиште од Куманово.

Недостатоците на горенаведениот пристап се причина за загриженост во однос на квалитетот на образованието што го добиваат децата, имајќи ја предвид и скратената наставна програма, недостапноста на дел од предметните професори, како и субјективноста на родителите во оценувањето на знаењето на своите деца. Покрај тоа, поголем дел од учениците немале часови по физичко воспитување.

Иако најголем дел од родителите се согласуваат во врска со недостатоците на онлајн наставата, дел од нив го сметаат за придобивка фактот што на овој начин децата ги развиваат своите дигитални вештини, како и тоа што се принудени сами да се активираат и дополнително да истражуваат одредени теми и да ја користат технологијата и паметните уреди како средство за работа. Дополнително, за некои родители ваквата вклученост на децата во наставата е убава можност да ги увидат способностите на своите деца, нивните таленти и областите на кои треба да им посветат повеќе внимание.

Дел од родителите изјавија дека работејќи со своите деца во рамките на онлајн наставата, со цел да им ја пренесат или објаснат содржината од лекциите, често се служеле со дополнителна литература, YouTube, Google како интернет-пребарувач, а барале помош и од свои пријатели. Покрај тоа, на дел од нив им била посочена веб-страница со аудиокниги, на која се наоѓале лектирите во аудиоформат.

Она што го забележале родителите во изминатите месеци е дека децата реагираат на ангажираноста и на барањата од наставниците, односно дека наставниците кои биле поактивни имале поголем авторитет и подобри резултати. За следната учебна година ги нагласија следниве потреби: да се направи распоред на часови кој доследно ќе се следи и со кој ќе се разграничи времето поминато „на училиште“ и слободното време; да се обезбедат уреди за следење на наставата за секое дете; поактивно учество на наставниците, што би значело онлајн наставата да се одвива главно преку директна комуникација меѓу наставниците и учениците, со помало посредство од родителите и др.

„Имаше наставници кои испраќаа сè како што треба, предавања поддржани со видео, со презентација, со објаснување, со домашна задача. Јас не се соочив со таков проблем, но

во другите школи имаше родители кои се жалела затоа што на децата само им се даваше упатство за тоа што треба да се напише, на која страна да се прочита и која задача треба да се одговори.“- вели родител на ученик од 4 одделение, од Свети Николе.

Фокус-група со менаџментот

Со почетокот на вонредната ситуација и одлуката од надлежните органи да се прекине редовната настава, училиштата се соочија со еден нов и неочекуван предизвик за кој не биле доволно подготвени, а и не добиле соодветна поддршка од страна на надлежните органи во поглед на техничкото опремување, едуцирањето на наставниот кадар и на учениците и јасните насоки и правила за одржување на наставата. Она што било дадено како насока било да се изнајде начин да се искомунуцираат сите ученици и секој наставник сам да одлучи како ќе ја организира наставата.

Остварувањето на овие цели наишло на бројни пречки. Првично, не било изводливо да се оствари контакт со сите ученици, поради немање соодветна техничка опрема, интернет конекција и мрежно покривање, што било случај со голем број ученици од ромската популација, учениците од семејствата со низок социо-економски статус, учениците кои живеат во руралните средини, повеќедетните и еднородителските семејства. Иако овој проблем некаде бил делумно решен со обезбедување донации и со посредна комуникација, сепак многупати комуникацијата останувала еднонасочна – од наставниците кон учениците, без добивање повратни информации.

„Голем број ученици потекнуваат од семејства со повеќе деца или од еднородителски семејства и не се во можност во исто време да се вклучат на предавање бидејќи располагаат само со еден компјутер или телефон. Во планинските села нема добар пристап на интернет, а оние родители кои одат на работа се соочуваат со проблем кога детето треба да биде вклучено на далечинско учење“ – вели директорката на едно основно училиште од Куманово.

Со недостиг на техничка опрема се соочиле и самите училишта и наставниот кадар. Училиштата не располагаат со доволно уреди за секој наставник, ниту пак со доволно брз интернет кој ќе овозможи онлајн емитување во живо на повеќе лекции истовремено. Па така, наставниците биле принудени сами да изнајдат решение, најчесто со користење на сопствени ресурси. „Слободата“ што ја добиле наставниците во однос на тоа како ќе ја

организираат наставата, во комбинација со различното ниво на дигитални вештини, резултирала со огромни варијации во начинот на нејзиното изведување. Особено голем предизвик со одржувањето на онлајн наставата, но и со следењето на онлајн обуките за таква настава, имале оние наставници кои имаат слаби познавања од информатичките технологии и немаат искуство со користењето на паметни уреди. Оттука, честа забелешка е дека голем дел од нив не одржувале вистинска онлајн настава, туку само задавале домашни задачи.

„Мора да има јасни и концизни ставови за тоа како треба да работиме, односно за тоа како да работат наставниците. Ако ни речат да работиме како што сакаме, секој од нас ќе го избере најлесниот начин како да ја заврши работата. Кај одредени наставници еден вид онлајн час беше упатството „препишете, сликајте, и вратете ми“ – изјави заменик-директорот од едно основно училиште во Битола.

Испитаниците кои се дел од менаџментот на основните училишта како позитивен аспект од ова искуство го сметаат технолошкиот напредок, развојот на платформи како што се *Едуино* и *ТВ-училница*, бројните обуки за користење онлајн алатки што биле спроведени во овој период, опремувањето на дел од училиштата со посовремена технологија, внесувањето новини во наставата кои се поинтересни за учениците и олеснување на организацијата на онлајн работни состаноци, за кои не е потребно физичко присуство.

„Придобивка е дека, сакајќи или не, се доедуциравме и научивме нешто повеќе... Не се работи за техничка опременост на родителите или учениците, туку се работи за наставници кои дома немаат услови за реализирање настава... Мора да се трудиме сите и не можеме да очекуваме целата обврска да падне на институциите“ – вели директорката на едно подрачно училиште од Скопје.

Онлајн алатките и платформите биле користени и за комуникација и координација помеѓу вработените во училиштата и за следење на нивната работа. За таа цел, покрај апликациите за комуникација, биле користени анкетни прашалници за наставниците, извештаи за извршената работа и онлајн распореди, а претставници од менаџментот биле членови и во групите на Facebook кои биле наменети за размена на информации меѓу наставниците, родителите и учениците.

Искуството со досегашното организирање на онлајн наставата придонело училиштата и нивните тимови да бидат поподготвени за следната учебна година, но и да се стекне увид во ресурсите и условите кои се клучни за таа да биде успешна. Притоа, како еден од главните предуслови се наведува обезбедувањето соодветна опрема за сите училишта, наставници и ученици, како и навремената обука за користење на истата наменета за сите

засегнати страни (сегашни и идни наставници, ученици, а по потреба и за родители) и константното дообучување. Покрај тоа, неопходно е да се изнајде трајно решение од страна на надлежните органи, со кое ќе се дадат јасни насоки и правила за реализирање онлајн настава, пропишана скратена наставна програма и унифицирана платформа која ќе претставува соодветно практично применливо софтверско решение за одржување настава преку интернет.

Препораки

Вклучување на сите засегнати страни (родителите, наставниот кадар и менаџментот на училиштата) во носењето нови политики во врска со онлајн наставата

Проценката на ситуацијата на терен и носењето одлуки базирани на факти повторно се покажа како предизвик за институциите кои беа задолжени да реагираат на новонастанатите состојби. Состојбата со ковид-кризата беше непредвидлива, но тоа не го оправдува фактот што МОН, БРО и другите носители на одлуки не ги користеа расположливите ресурси и експертиза, со цел да се изнајдат целисходни решенија што ќе го ублажат „ударот“ врз образованието. Исклучувањето на наставниот кадар, експертите од невладиниот сектор и на родителите од процесите на носење на одлуките, преку нивно неинволвирање во консултативната фаза, доведе до тоа да се носат избрзани и ад-хок одлуки, кои ретко резултираа со посакуваните ефекти, а оставија многу чинители да бидат длабоко незадоволни од резултатите. Иако имаше обиди за инволвирање на заинтересираните страни во консултативните процеси, преовладуваше мислењето дека истите се спроведуваат *проформа*, односно дека институциите ги спроведуваат само за да се оправдаат дека имало такви активности. Во овој контекст, не помогна ниту фактот дека овие консултации неретко имаа премногу краток рок за одговарање и не беа особено промовирани во јавноста, што го отежнуваше можното учество на и онака незаинтересираните потенцијални учесници.

Дополнително, останува потребата пристапот да се адаптира според целната група. Потребно е да се консултираат и ранливите и маргинализираните групи на соодветен начин, односно на начин на кој вообичаено комуницира целната група, бидејќи само така ќе се дојде до реални проценки на состојбата. Прв чекор во подобрувањето на оваа ситуација е консултирањето со претставниците на заедниците, кои ќе помогнат во идентификувањето на начините преку кои ќе можат соодветно да се консултираат, вклучително и при изработката на можните технолошки решенија за прибирање повратни информации од јавноста.

Создавање/користење на модерна, оптимизирана и унифицирана платформа за онлајн настава, која покрај клучните софтверски елементи ќе биде оценета и низ призмата на маргинализираните заедници и лицата со послаби ИКТ-вештини, во однос на нејзината употребливост и соодветност

Иако идејата за „една платформа за сите“ не претставува идеално решение за сите наставници и наставнички, сепак ваквото софтверско решение значително би го олеснило животот на огромен број наставници/наставнички, работата на институциите, па дури и на семејствата.

Специфичностите што би морало да ги вклучува едно толку обемно технолошко решение не се предмет на ова истражување, но комплексноста на функционалностите, поврзана со веќе постоечките очекувања од користењето на етаблирани решенија (како Google Classroom, Edmodo, итн.) ќе го диктираат неговото прифаќање од страна на наставниот кадар и учениците, кои веќе „се навикнаа“ на одредени платформи. Важно е да се напомене дека ефективното функционирање на платформата, како **соработник** на наставниците и наставничките, наместо како уште еден онлајн формулар за водење евиденција, во огромна мера ќе зависи и од административните барања поврзани со користењето, како и од едноставноста на дизајнот (UI), корисничкото искуство (UX) и од дозата на приспособувањето за секој корисник (на пример, одбирање јазик за платформата).

Речиси секое софтверско решение во себе неминовно инкорпорира одредена доза предрасуди и привилегии, што се провлекуваат низ процесот од почетокот до финалниот производ. Затоа, од огромна важност е ревидирањето на готовиот производ (платформата) и нејзините функционалности, од аспект на нејзината употребливост и инклузивност. Овие оценувања би можеле да се организираат и по секоја итерација на платформата, со додавање нови функционалности и поголеми промени.

Доколку лицата со посебни потреби, лицата со низок социо-економски стандард и лицата со слаби ИКТ-вештини гледаат на платформата како на пречка или како на „административна задача“ наметната од институциите, таа нема да биде прифатена, а тоа ќе се одрази на квалитетот на образованието што го добиваат овие ученици.

Водење сметка за специфичните потреби на учениците со посебни потреби, учениците од руралните средини и учениците од економски послабите средини

Нудењето решение што ќе им одговара на сите („one size fit all“) без притоа да се земат предвид специфичностите на многу корисници (и чинители) во образовниот процес, доведе до тоа да нема задоволни страни во образовниот процес во периодот март - јуни

2020 година. Во основното образование, особено во помалите одделенија во кои децата честопати за првпат се соочуваат со низа социо-психолошки импликации, е мошне важна адаптивбилноста на решенијата понудени од страна на надлежните институции. Имено, децата со посебни потреби, децата од руралните средини и децата од економски послабите семејства имаат мошне различни потреби, но и очекувања од тоа како изгледа образовниот процес. Наметнувањето решение што можеби одлично функционира во некоја урбана скопска општина, без можност да се адаптира или гаранција дека истото е апликативно и во другите општини и училишта, речиси неминовно ќе доведе до незадоволство и незаинтересираност кај учениците. Семејствата се соочуваат со предизвици во однос на мотивираноста на овие ученици да ја следат ваквата онлајн настава, а постојат и ученици кои доаѓаат од семејства за кои ваквата настава е сосема несоодветна.

Инвестирање во надградување на вештините на наставниот кадар и во неговите дигитални компетенции

Самите наставници, но и родителите, учениците и други, редовно пријавуваа проблеми во однос на дигиталните вештини на наставниот кадар. Нашето истражување го потврди тоа, особено фокус-групите кои јасно потенцираа дека постојат драстични разлики во дигиталните вештини на наставниот кадар. За успешна онлајн настава за сите ученици, потребно е воспоставување на минимално ниво на дигитални вештини на наставниот кадар, но и континуирано подобрување на веќе стекнатите вештини. Принудувањето да се користат алатки, софтвери, платформи, итн. кај дел од наставниот кадар доведе до целосно одбивање на онлајн образовниот процес, односно нивното учество во периодот март - јуни се сведуваше на испраќање домашни задачи на родителите, проследено со рудиментарно оценување.

Инвестирање во надградување на ИТ-инфраструктурата во основните училишта, особено во училиштата во руралните средини

Економските нееднаквости во средините во кои живеат учениците од основните училишта во РСМ се демонстрираат и во училиницата. Неможноста да се спроведе симултана онлајн настава со користење на училишниот интернет пристап и достапниот хардвер (монитори, компјутери, итн.) доведе до тоа квалитетот на образованието на овие ученици да зависи единствено од личните заложби на дел од наставниот кадар. За жал, секој наставник/наставничка не беше во можност да ги „покрие“ недостатоците на училиштето преку користење приватен компјутер и соодветен интернет пристап од својот дом. Иако во изминатиов период имаше позитивни примери на приватни компании кои се јавуваа како донатори на ИКТ-опрема во одредени училишта, инвестирањето во надградувањето на

ИКТ-инфраструктурата на училиштата не смее да се препушти на овој начин на доопремување на училниците. И во овој процес пречка претставува немањето водич и наставен кадар и менаџмент со соодветни ИКТ-познавања кои се потребни во набавката на потребниот хардвер и софтвер.

Воспоставувањето минимален ИКТ-стандард за основните училишта, во поширока консултација со ИТ-заедницата, ќе овозможи отстранување на оваа пречка.

Континуирана техничка поддршка на училиштата и на наставниот кадар за успешно спроведување онлајн настава

Покрај соодветната опрема, која ќе гарантира технички можности за спроведување на онлајн наставата, потребна е и континуирана корисничка поддршка на наставниот кадар при спроведувањето на истата. Фрустрациите со кои се соочија дел од наставниците и менаџментот при обидите да се спроведе онлајн наставата, доведоа до тоа дел од нив целосно да се откажат од понатамошните онлајн активности, посочувајќи ја слабата ИКТ-инфраструктура и сопствените дигитални компетенции како демотивирачки фактор. Со давањето техничка, т.е. „корисничка“ поддршка во процесот, наставниот кадар ќе може во целост да се посвети на реализација на наставата и на педагошките аспекти на онлајн наставата.

Водење сметка за педагошкиот аспект на онлајн наставата - соодветно дообучување на наставниот кадар, онаму каде што е потребно

Отсуството на јасни насоки, планови и водичи за онлајн настава во изминатиов период доведе до незадоволство, фрустрации и влијаеше демотивирачки врз сите инволвирани во процесот. Бидејќи на самиот почеток од задолжителната онлајн настава, целиот фокус беше ставен на технолошките решенија, изостана дискусијата за педагошките аспекти. Обидите да се симулира „стандарден“ наставен процес единствено со користење на веб-камера и софтвер за видеоконференциска врска, многу брзо ги покажа недостатоците на немањето соодветна методологија за онлајн настава, која не ги изостави педагошките аспекти. Иако постоеја обиди да се анимираат учениците, добар дел од нив останаа немотивирани, а некои воопшто не учествуваа во наставниот процес, односно целиот период го доживуваа како продолжен распуст. Обучувањето на наставниот кадар за педагошките аспекти на онлајн наставата, но и јавна кампања наменета за учениците и за родителите за предностите и специфичностите на истата, ќе доведе до подобро разбирање на процесот, а со тоа и на очекувањата и обврските на сите инволвирани страни.

Водење сметка за достапноста на образовните материјали за сите ученици, особено за учениците кои следат настава на јазичите на помалите заедници

Добро позната состојба на сите кои подолго време се инволвирани во образованието и добро ги познаваат образовните политики во РСМ, претставува недостигот на основни училишни помагала (како што се учебниците). Овој проблем е особено нагласен кога станува збор за ресурсите на јазиците на помалите заедници (турски, српски, влашки итн.). Иако последниве години постоеја одредени напори да се смени оваа ситуација, сепак таа е далеку од задоволителна. Со префрлањето на сите наставни активности онлајн, наставниот кадар кој ја изведува наставата на овие јазици се соочи со два избора: да „се снајде“ со нови материјали за кратко време, за да се одржи каков-таков континуитет во наставниот процес, или пак да ретерира кон користење на ресурсите на македонски јазик (барем оние што беа достапни). Технолошките решенија за одржување онлајн настава мора да ги вклучуваат и да водат сметка за специфичностите на јазикот и културата на овие ученици. Од друга страна, надлежните институции мора да продолжат со континуирано збогатување на образовните ресурси достапни за овие заедници.

Промовирање на користењето на отворените образовни ресурси, како алтернатива на класичните учебници и наставни помагала

Отворени образовни ресурси се кои било материјали што се користат во наставата, кои се отворени, бесплатни и слободни за користење. Концептот за отворени образовни ресурси (ООР) ги опфаќа сите образовни ресурси, вклучувајќи ги наставните програми, материјалите од курсевите, учебниците, онлајн-видеата, мултимедијалните програми, поткастите, како и секаков друг материјал што е дизајниран за употреба во наставата и при учење, а е бесплатно достапен за употреба од страна на наставниците и учениците, без потреба од плаќање надомест за авторски права или такси за лиценца.

Концептот на ООР се развива и се надградува врз идејата за „отворени содржини“ од 80-тите години на минатиот век. ООР особено се развиваат по основањето на Криејтив Комонс во 2001 година, со што се овозможи едноставен и брз начин на лиценцирање на авторските дела од отворен карактер и нивно споделување со атрибуирање на изворот. Една од првите употреби на терминот ООР е на конференцијата на УНЕСКО во 2002 година. Од самите почетоци, ООР се силно поддржани од EU, UNESCO, MIT, OECD, UN, како и од Open Society Institute, односно Фондациите Отворено општество.

Важен датум за ООР и отвореното образование е септември 2007 година, односно Декларацијата од Кејптаун, со која со поддршка на Институтот Отворено општество се усвојува декларација за отворено образование, потпишана од стотици едукатори од целиот свет. Париската декларација за ООР од јуни 2012 година, која е поддржана од УНЕСКО, претставува историски момент за ООР, кога владите од светот, образовните материјали

создадени од јавни средства ги лиценцираат со отворени лиценци и ги прават достапни за јавноста.

Поради недостигот на официјални ресурси одобрени од МОН и од БРО, ООР се особено важни за заедниците кај кои наставата се изведува на друг јазик, покрај на македонскиот. Во изминатиов период, отворените образовни ресурси станаа еден од главните извори преку кои учениците се здобиваа со знаење. За целосно искористување на потенцијалот што го нудат отворените образовни ресурси во нашата земја се потребни одредени измени во регулативата, со што ќе се дозволи нивна непречена употреба во училишната средина. Важно е да се напомене дека не секој онлајн ресурс претставува **отворен** образовен ресурс.

За повеќе детали околу ООР, можете да ја посетите веб-страницата на проектот (www.oer.mk) и да прочитате повеќе во Прилог 1 од овој документ, во делот „Учебници, други е-содржини и авторски права“.

Оддавање признание на најпосветените чинители, со промовирање на позитивните примери на ефективната онлајн настава

Сите учесници во истражувањето, вклучително и во неформалната комуникација надвор од истражувачките активности, се согласни со тоа дека во нашата земја постојат високомотивирани, технички и педагошки подготвени наставници и наставнички. Тие континуирано учат и се надградуваат, достапни се за родителите и за нивните деца, работат многу подолго и надвор од официјалното работно време и се грижат за образованието што го добиваат децата. Не се плашат од предизвици и често се во потрага по нови начини за споделување на знаењето и за мотивирање на учениците подобро да ја совладаат материјата. Во изминатиов период, секој наставник се соочи со предизвикот наречен онлајн настава, често со ограничени ресурси и знаење, но не сите излегоа побогати од тоа искуство.

Затоа, една од препораките на ова истражување е да им се даде признание на најпосветените, најкреативните и најупорните наставници и наставнички од основното образование во РСМ, бидејќи тие се олицетворението на образовниот систем пред нашите деца. Нивната пожртвуваност, мотивираност и одлучност да се избораат со технолошките предизвици во текот на оваа криза не смеат да останат незабележани од страна на надлежните институции. Преку промовирање на позитивните примери и презентирање на успешните приказни пред јавноста, секој инволвиран, а особено колегите и колешките наставници и наставнички, ќе можат да се надеваат на позитивен резултат од онлајн наставата во годините што следуваат.

За крај, иако целта на овој документ не е анализа на предлог-решенијата за онлајн настава од аспект на сајбер-безбедноста и заштитата на приватноста на учениците, мора да укажеме на низа потенцијални ризици што ги носи самиот процес.

Имено, немањето унифициран пристап кон онлајн наставата во периодот март – јуни 2020 година доведе до тоа речиси секое училиште истата да ја спроведува на свој начин, со прибирање, чување и префрлање на личните податоци на учениците на најразновидни софтвери и веб-сервиси. На почетокот на новата учебна година, особено доколку се користи една единствена платформа за сите училишта, апелираме до надлежните да посветат внимание на безбедноста на податоците и да ги почитуваат начелата на приватност на децата.

Подетално за ова може да прочитате во Прилог 1 од овој документ, во делот „**Заштита на безбедноста и приватноста на децата**“.

Дополнително, во Прилог 1 ви го претставуваме целосниот официјален допис на Фондацијата Метармофозис до Министерството за образование и наука, објавен на 10.7.2020, додека се спроведуваше ова истражување. Сметаме дека адресираните забелешки и препораки остануваат релевантни и сега, по објавувањето на резултатите од нашето истражување, и како такви ги инкорпорираме како препораки и во ова издание.

Прилог 1: Придонесот на Метаморфозис кон јавната консултација на МОН за нацрт-верзијата на концептот за далечинско образование

Фондацијата за интернет и општество Метаморфозис, одговарајќи на јавната покана од Министерството за образование и наука (од 6 јули 2020 година) за јавна консултација за нацрт-верзијата на Концепцијата за далечинско образование, го подготви следново мислење врз основа на своите досегашни искуства и специјалистичка експертиза развиени преку проектите и иницијативите: Национална стратегија за развој на информатичкото општество (2004–2005); Безбедно на интернет (од 2007 до денес); Слободна култура – Криејтив комонс; Отворен пристап до академски содржини и до европската мрежа Комунија (од 2007 до денес); истражувањето Употреба на компјутерите во образованието (2010); Отворени образовни ресурси (од 2012 до денес); Со критичко мислење до граѓани со медиумска умешност – Критинк (од 2018 до денес); Зголемување на граѓанското учество во дигиталната агенда – ICEDA (започнат во 2020) и низа други претходни и тековни активности.

Процедурални забелешки

Најнапред, Метаморфозис процедурално укажува на тоа дека **рокот за поднесување предлози и сугестии до 10 јули (само 4 дена) е прекин** за да се направи издржана анализа на објавениот нацрт на Концепцијата и да се добијат мислења од сите заинтересирани страни, па затоа **предлага тој рок да се продолжи и државните институции да понудат повеќе форми на консултации**, меѓу другото и со користење средства за дигитална комуникација, како онлајн средби и искористување на можностите на системот ЕНЕР, како што е електронскиот форум, имајќи предвид дека поради ситуацијата со Ковид-19 нема услови за физички средби и за тркалезни маси.

Развојот на државни политики на ова поле е неопходен затоа што и без кризата со Ковид-19 има деца кои (некогаш привремено, а некогаш долгорочно) поради различни причини (од здравствени до економски) не можат да следат настава во училиште, а и затоа што се деца со посебни потреби, живеат во рурални средини и се припадници на други маргинализирани групи.

Дадените временски рамки се од огромна важност и треба да се преиспитаат. Според дадениот нацрт од Акцискиот план, не се планира Концепцијата да се спроведе оваа школска година, туку од наредните, но неопходно е итно да се обрне внимание не

тековните потреби, имајќи предвид дека новата школска започнува за неполни два месеца година. Затоа е важно освен целосната реформа, која е долгорочен процес, да се покрене итна јавна расправа за нацрт-решенија на краток рок.

Решавањето на новите и на наталожените проблеми бара развој на барем **два различни пристапа/плана**: план за кризен менаџмент и долгорочен план. Далечинското образование е секако многу корисна форма за децата кои имаат потреба од таква поддршка во долг рок (и по кризата со Ковид-19), па затоа на развојот на политиката за далечинско образование треба да се пристапи со два различни плана:

- (1) краткорочен план за управување со кризната ситуација и за брза мобилизација, и
- (2) повеќегодишен план насочен кон создавање услови за успешна реализација на севкупната политика.

Потреба да се одлучува врз основа на емпириски истражувања

Во нацртот на Концептот МОН наведува дека досега не постојат или барем не се објавени **истражувања за идентификување на состојбата**. Сметаме дека токму ова истражување припаѓа на таквата категоризација, односно придонесува за идентификување на состојбата со онлајн учењето.

Покрај предизвиците кои во прв план ги истакна МОН, недостига најмалку еден **клучен елемент – ресурси, т.е. материјали за онлајн учење**. Овој проблем е особено карактеристичен за руралните средини, за средините каде што покрај на македонски, наставата се изведува и на друг јазик, како и за предмети за кои воопшто нема учебник. Поради сево ова, се остава наставникот и наставничката сами да одлучат дали, што, колку и како ќе им пренесат како знаење на учениците.

Проценката на потребите и анализата на состојбите мора да бидат сеопфатни и базирани на факти, бидејќи образованието и сите јавни политики кои имаат директно влијание врз децата се многу чувствителни. Искуството покажува дека побавните, но темелно обмислени промени даваат подобри резултати отколку брзите и неодржливи политики. Треба да се направи **точна проценка на проблемите и на потребите** (особено за успешна реализација на долгорочниот план), со тоа што ќе се истакне во кои средини/заедници има поголема потреба од поддршка и акциите ќе се приспособат на потребите.

Неопходност од примена на светските искуства за отворени образовни ресурси

Исклучително е важно Концептот да ги дефинира дигиталното учење, е-наставата и учењето на далечина како три слични, но сепак меѓусебно различни аспекти на образовниот процес, имајќи предвид дека секој од нив има свои специфики и дека секое термилошко недоразбирање во иднина може да послужи како основа за успорување на практичната примена. Јасната и недвосмислена порака од страна на институциите ќе овозможи наставниот процес во учебните години кои следуваат да не се базира на стихијни решенија на одделни наставници и наставнички, односно на нивната (не)креативност и дигитални вештини. На тој начин ќе се превенираат дискрепанците во знаењето на генерациите принудени своето образование да го добиваат од дома.

Во неколку наврати во документот се спомнуваат „е-содржини“, „други ресурси, како дидактичка поддршка“, „ажурирани ресурси за настава“, „е-учебници“ и слично. Без да се троши време на секој термин одделно и на тоа како истите не треба да се користат како синоними (пример, е-учебник не е класичен учебник прикачен на интернет во PDF-формат), ќе се осврнеме на еден главен недостиг: **отворени образовни ресурси**. Придобивките од ваквиот вид ресурси за учење се огромни, особено во ситуација како сегашната, и истите (најчесто) дозволуваат споделување и модификување на еден единствен, квалитетен ресурс за секој наставник/наставничка, без оглед на местото на живеење, јазикот на наставата, социо-економскиот статус, итн.

Учебници, други е-содржини и авторски права

Во насока на унапредување на отворените образовни ресурси (ООР), исклучително е важно, на највисоко законско ниво, да се расчистат аспектите на авторските права за содржините од образовниот систем, следејќи ги најдобрите практики кои со години наназад се применуваат во научно најнапредните земји на Европската Унија, во согласност со Кејптаунската декларација за отворено образование од 2007 година, Париската декларација за ООР на УНЕСКО од 2012 година, Акцискиот план за ООР од Љубљана од 2017 година, Препораките на УНЕСКО за ООР од 2018 година, како и придобивките од практиката на овозможување слободен пристап до едукативни е-содржини преку системот „Кријатив комонс“.

Како идна членка на Европската Унија, РСМ мора да се вклучи и во Европската агенда за стимулирање висококвалитетни и иновативни начини на учење и настава, одредени преку концептот Отворање на образованието: Иновативна настава и учење преку нови технологии и отворени образовни ресурси, усвоен од Европската комисија уште во 2013 година.

Особено е важно да се овозможи слободно користење на ресурсите (како што се учебниците) за кои државата ги има откупено авторските права и за кои граѓаните нема потреба да плаќаат по вторпат за да имаат пристап до нивните дигитални форми.

Концептот наместа ја допира оваа проблематика, па се споменуваат **е-учебници** (во PDF-формат и во формат на е-книга) кои треба да бидат одобрени од МОН. Ова води кон заклучокот (иако не е експлицитно наведено) дека авторските права на сите ресурси објавени на националната платформа би ги имало Министерството.

Во делот „организација на наставата на далечина“ е наведено дека наставникот/наставничката „може самиот да подготвува/приспособува содржини за наставниот предмет по кој реализира настава...“ Притоа, мора да се разјасни прашањето дали овие креирани или модификувани образовни ресурси ќе се сметаат за **авторски дела** на наставникот/наставничката, дали истите ќе подлежат на верификација за соодветност од страна на институциите и дали ќе бидат законски слободни за реупотреба од страна на други лица.

Од друга страна, оваа проверка и одобрување на материјалите што би се користеле во националната платформа од страна на МОН, повлекува потреба од мобилизирање дополнителни материјални и човечки ресурси и укажува на потребата недвосмислено да се обезбеди достапноста на содржините на самиот почеток на користењето на истата. Имајќи ги предвид досегашните искуства од создавањето, печатењето и дистрибуирањето на одредени учебници до крајните корисници, особено кога станува збор за учебници на јазиците на помалите заедници, се отвора прашањето за обезбедување на потребните технички и човечки ресурси, за да се задоволат целите на постоење на националната платформа.

Во делот „педагогија“ се споменува и „учење преку компјутерски игри“, со наведување на англискиот термин гејмификација (gamification). И во овој случај е важно прецизното дефинирање на концептите и на поимите, затоа што гејмификацијата не претставува учење преку играње компјутерски игри. Оваа тема е премногу обемна за да може соодветно да се адресира, но важно е да се напомене дека иако постојат „голем број дигитални ресурси со елементи на игра...“, нивното вградување, односно користење од страна на учениците во нашата земја, и натаму претставува огромен предизвик. Имено, најголем дел од овие ресурси се на англиски јазик, со содржини кои се социолошки, педагошки, но и културолошки несоодветни за нашето образование. Со други зборови, не е можно тие соодветно да се искористат, односно треба да се создадат гејмифицирани активности и часови во согласност со потребите на нашите ученици и наставници/наставнички.

Заштита на безбедноста и приватноста на децата

Заштитата на безбедноста на децата има круцијално значење за успехот на целата реформа, која се базира на унапредување на низа основни човекови права.

Зголеменото користење на технологиите базирани на интернет носи и зголемени ризици од областа на сајбер-безбедноста (cybersecurity), врсничкото насилство онлајн (cyberbullying), како и зависноста од интернет. Соочувањето со овие ризици треба да започне со нивно вклучување во расправата, а резултат на тоа соочување ќе бидат идните стратешки документи кои ќе бидат рамка за организирање на образованието на далечина.

Од **аспект на заштитата на приватноста**, во објавениот нацрт не се опфатени спецификите на начинот на вклучување на секој ученик во далечинското образование, во смисла на тоа кој ќе биде нивниот идентификатор, е-име, имејл адреса и слично. Ова е особено важен момент, особено затоа што станува збор за интеракција во која примарна целна група се малолетни лица. Досегашното искуство укажува на отсуство на унифициран процес: во некои училишта се инсистираше да се отвораат имејл адреси на име на децата, а во некои се прифаќаа регистрацији со адреси на родителите. Овој процес треба дополнително да се унифицира и поради фактот што е неизбежно да се креира сосема нова електронска збирка на лични податоци, па со самото тоа и правилата за заштита на приватноста треба да бидат соодветно рефлектирани.

Во нацртот на Концептот се наведени неколку платформи за учење на далечина, од кои дел се сопственост на БРО, дел на соодветните министерства, додека во практиката во изминатите 4 месеци голем број училишта користеа и други платформи (Zoom, Google Classroom, Moodle и сл.). Снимањето на часовите, како и на сите податоци што се бараат за користење на различни платформи, во согласност со европската регулатива GDPR на која се приспособува и нашиот правен систем, многу често се третира како пренос на лични податоци во други земји. За ова, законите наложуваат информирање на родителите, па дури и нивна согласност. За училиштата ова може да биде дополнителен административен товар, за кој треба да се обезбедат дополнителни ресурси, со цел да се обезбеди воедначена практика во користењето на податоците во сите училишта.

Самиот документ укажува на потребата од измена на законите од областа на образованието, но во процесот на измени треба да се води сметка за тоа на кој начин ќе бидат испочитувани начелата за **заштита на личните податоци** на сите инволвирани поединци. Треба точно да се дефинира кој ќе биде контролор, кој ќе биде обработувач, а кој корисник на сите тие податоци, да се прецизираат роковите на чување, техничките мерки за заштита итн. Ова значи дека треба да се спроведат процедури за проценка на

влијанието врз приватноста (Privacy Impact Assessment), а имајќи го предвид краткото време до почетокот на учебната година, овие прашања треба итно да се решат, и тоа на глобално (државно) ниво, како предуслов за нивно спроведување во индивидуалните институции (училишта).

Важноста на улогите на родителите, педагозите, психолозите и другите чинители

Нацрт-концептот опфаќа листа на човечки ресурси која предвидува и **вклученост на родителот/старателот**. За многу семејства ова претставува дополнителен предизвик, затоа што сите родители немаат подеднакво време, подготвеност, знаење и умешност за да бидат постојано дома и секојдневно да бидат целосно вклучени во образованието на своето дете. Ова особено важи за родителите/старателите со повеќе од 1-2 деца, самохраните родители/старатели со повеќе деца вклучени во образовниот систем, родителите/старателите кои немаат опција за работа од дома, итн. Затоа, мора детално да се разработи улогата на родителите наспроти професионалците (преку листи за проверка на знаењето и алатки), но во тековните услови од нив не може да се очекува да ги напуштат работните места и да се посветат само на учење од дома.

Во овој контекст е важно да се обезбеди **дополнителна поддршка за децата од маргинализираните заедници, затоа што** родителите се предуслов за успешна реализација на оваа политика. Освен поддршка за развој на дигиталните вештини на родителите и за запознавање со алатките, неопходно е да се планираат конкретни мерки кои ќе им обезбедат еднаков пристап и на децата чиешто **родители немаат волја или време** да бидат директно ангажирани околу образованието на нивните деца (на пример, децата од маргинализираните заедници). Непосветувањето свесно внимание на овој аспект ќе доведе до тоа ефектите од кризата да погодат повеќе маргинализираните заедници кои се попогодени и од економски аспект. Особено е важно ова да биде адресирано со **планот за далечинско образование за време на криза**.

Во концептот за далечинско образование треба прецизно да се дефинираат улогите на училишниот **педагог и психолог**, почнувајќи од можностите за советување преку интернет (e-counseling), па сè до целосно концептуално обмислување на образовниот процес, не само од аспект на неговата едукативна, туку и од аспект на неговата воспитна компонента, на која исто така треба да ѝ се посвети внимание. Педагошката служба е задолжена за следење на прогресот на учениците, како и за советување на родителите, па во тековните услови е важно да се земе предвид опцијата за групни консултативни сесии со родителите во врска со предизвиците со кои се соочуваат во спроведувањето на сите форми на настава на далечина.

Важно е концептот да ги опфати и **дополнителните воннаставни активности** (extracurricular activities) кои им овозможуваат на учениците да стекнат нови вештини и да ја развијат својата креативност. За овој аспект е важно да се консултираат и да се вклучат **младинските работници** (барем за ученици над 15 години) и **младинските центри**, како поддршка на овој процес и како дел од човечките ресурси кои се официјално признаени со Законот за младинско учество и младински политики од 2020 година.

Неопходност од унапредување на дигиталното граѓанство и медиумската писменост

Искуствата на **Метаморфозис** од сите проекти поврзани со сферата на ИКТ укажуваат на тоа дека за сите вклучени во образовните реформи - од носителите на одлуките, раководниот кадар, па сè до наставниците кои треба да ги спроведат во практиката - е исклучително важно да ги зајакнат капацитетите од областа на дигиталното граѓанство и медиумската писменост.

Дигиталното граѓанство опфаќа низа елементи од кои најважни се зголемувањето на знаењата на граѓаните за тоа како да ги користат новите технологии (дигитална писменост), како и свесноста за општествените импликации од користењето на новите технологии, особено во насока на унапредување на нивните граѓански права и можностите да се вклучат во процесите на одлучување на сите нивоа.

Медиумската писменост, во поширока смисла, често се поклопува со делови од областа на дигиталната писменост и е една од приоритетните области на која работи **Метаморфозис**, како дел од Работната група за воведување медиумска писменост во формалниот образовен систем, Националната коалиција за медиумска писменост и Мрежата за медиумска писменост.

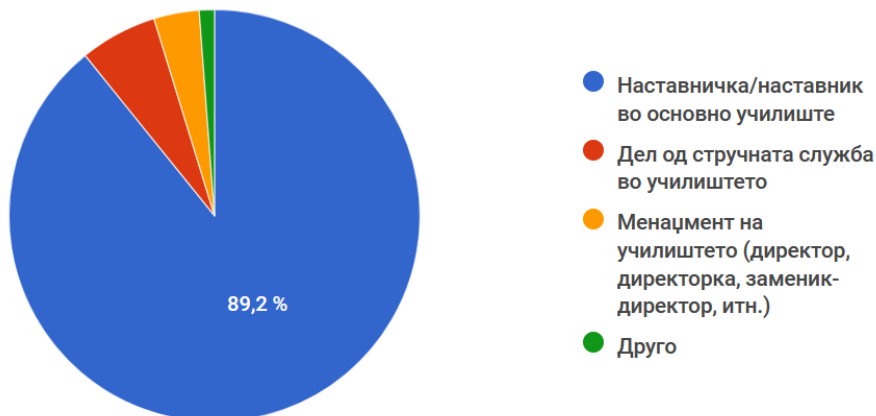
Врз основа на Истражувањето за критичкото мислење и медиумската писменост кај младите (2019), **Метаморфозис** и Евротинк укажаа на тоа дека проблемот со медиумската писменост треба да стане државен приоритет и дека подигнувањето на степенот на медиумската писменост треба да биде третирано како стратешка цел. Во новите услови уште повеќе се наметна потребата од сеопфатна реформа на образовните програми, со цел овие вредности да бидат интегрирани и во развојот на сите форми на образование, при што како особено критични се посочуваат образованието на далечина и е-образованието.

Горенаведените забелешки се само дел од отворените прашања кои се однесуваат на предизвиците со кои се соочуваат институциите, организациите, стручњаците и сите други чинители на кои треба да им помогне Концептот за далечинско образование. Затоа е од исклучителна важност процесот на консултации да продолжи во проширена форма, со

што ќе се зголеми и инклузивноста и ефективноста на тековните сеопфатни реформи на образовниот систем.

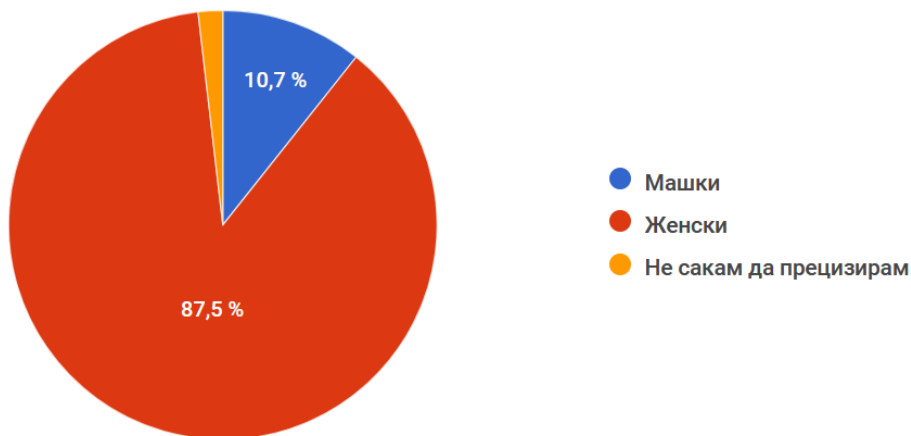
Прилог 2: Дополнителни визуализации на резултатите од истражувањето

Вашето работно место во училиштето е:
757 responses

Графикон 1: Работно место во училиштето

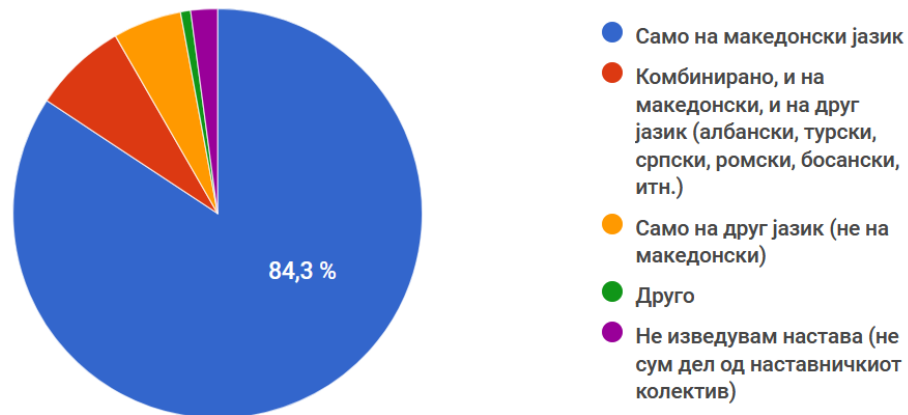
Пол:
757 responses

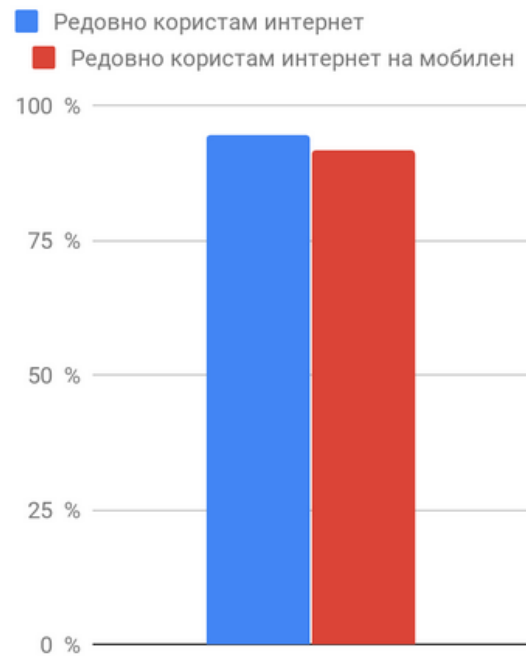
Графикон 2: Полова распределба на учесниците во истражувањето

Вие ја изведувате наставата во вашето училиште:

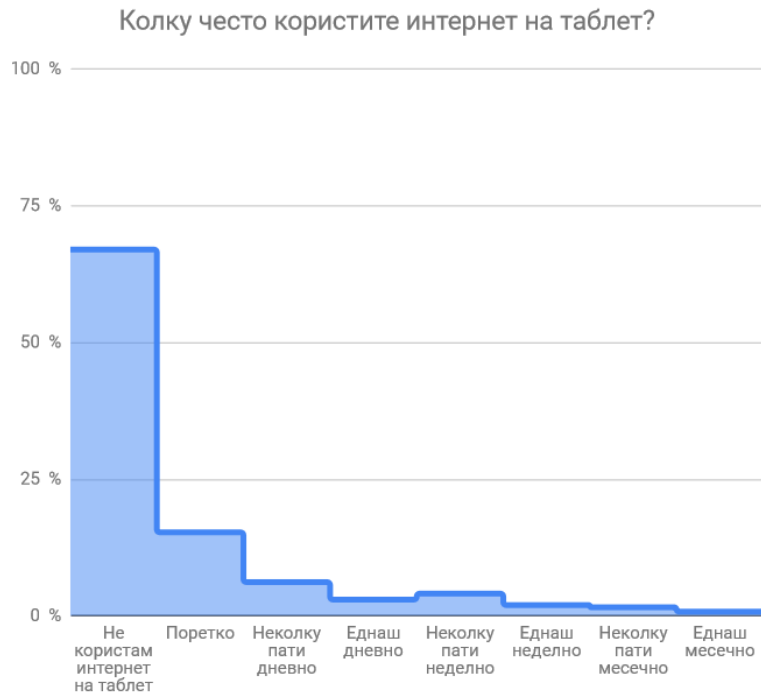
757 responses

Графикон 3: Јазик на кој се изведува наставата

Графикон 4: Користење на интернет

Графикон 5: Користење интернет на таблет

Референци

- „Отворените образовни ресурси како одговор на проблемите со класичните учебници“, www.oer.mk
- „Државите да ги зголемат ефектите од отворените образовни ресурси“, www.meta.mk
- „Продолжуваат презентациите и работилниците за ООР во основните училиштата низ Северна Македонија“, www.oer.mk
- „Учебната година во Австрија најверојатно ќе почне нормално и без маски“, www.alon.mk
- „НАСТАВА НА ОТВОРЕНО: Училиштата во Америка се подготвуваат, купуваат дури и шатори“, www.hashtag.mk
- „Србија ги одреди моделите за настава: Пониските одделенија во училница, другите комбинирано со онлајн“, www.360stepeni.mk
- „Во Унгарија нормален почеток на учебната година: „Не може училниците да останат празни“, www.makfax.com.mk
- „Црна Гора го одложи почетокот на учебната година“, www.kanal5.com.mk
- „СОЈУЗОТ НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ ЌЕ ПРОТЕСТИРА НА 31 АВГУСТ ПРОТИВ ОДЛУКАТА ЗА ЦЕЛОСНА ОНЛАЈН НАСТАВА“, www.sdk.mk
- „Преку онлајн петиција родителите бараат настава од далечина во новата учебна година“, www.radiomof.mk
- „Филипче: Комисијата предлага наставата да почне онлајн, освен во првите одделенија“, www.radiomof.mk
- „Нема барања до МОН за настава со физичко присуство ниту од училиштата со малку ученици“, www.faktor.mk
- „Филипче: Образовниот процес е важен, но не смееме да го занемариме здравствениот аспект“, www.novamakedonija.com.mk
- „СИТЕ РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА ДО 10 ГОДИНИ И ОД СЕПТЕМВРИ ЌЕ БИДАТ ОСЛОБОДЕНИ ОД ОДЕЊЕ НА РАБОТА“, www.sdk.mk
- „Положани за „Фокус“: Нашиот образовен систем има слабости, во ваква ситуација сите ќе бидеме оштетени!“, www.fokus.mk
- „Како ќе изгледа еден училишен ден? МОН нема да инвестира во техника за онлајн-наставата, школите да се погрижат за тоа“, www.fakulteti.mk

„Јакимовски: Наставата ќе може да се следи на мобилен, домашно ќе може да се пишува на обичен компјутер“, www.faktor.mk

„ФИНКИ прави платформа за онлајн настава за 300.000 корисници. Треба да биде готова за 20 дена“, www.fakulteti.mk

„Повик за учество во фокус-групи: Состојбите и предизвиците на онлајн наставата во основните училишта“, www.metamorphosis.org.mk

„Прилог на Фондацијата *Метаморфозис* кон јавната консултација за нацрт-верзијата на Концепцијата за далечинско образование“, www.metamorphosis.org.mk

„Јавна консултација за нацрт-верзијата на Концепцијата за далечинско образование“, www.mon.gov.mk

<http://crisp.org.mk/>

<http://cc.org.mk/>

„УПОТРЕБАТА НА КОМПЈУТЕРИ И ИНТЕРНЕТ ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ НА РМ“, www.metamorphosis.org.mk

<http://oer.mk/>

<https://crithink.mk/>

„The Cape Town Open Education Declaration“ - <https://www.capetowndeclaration.org/>

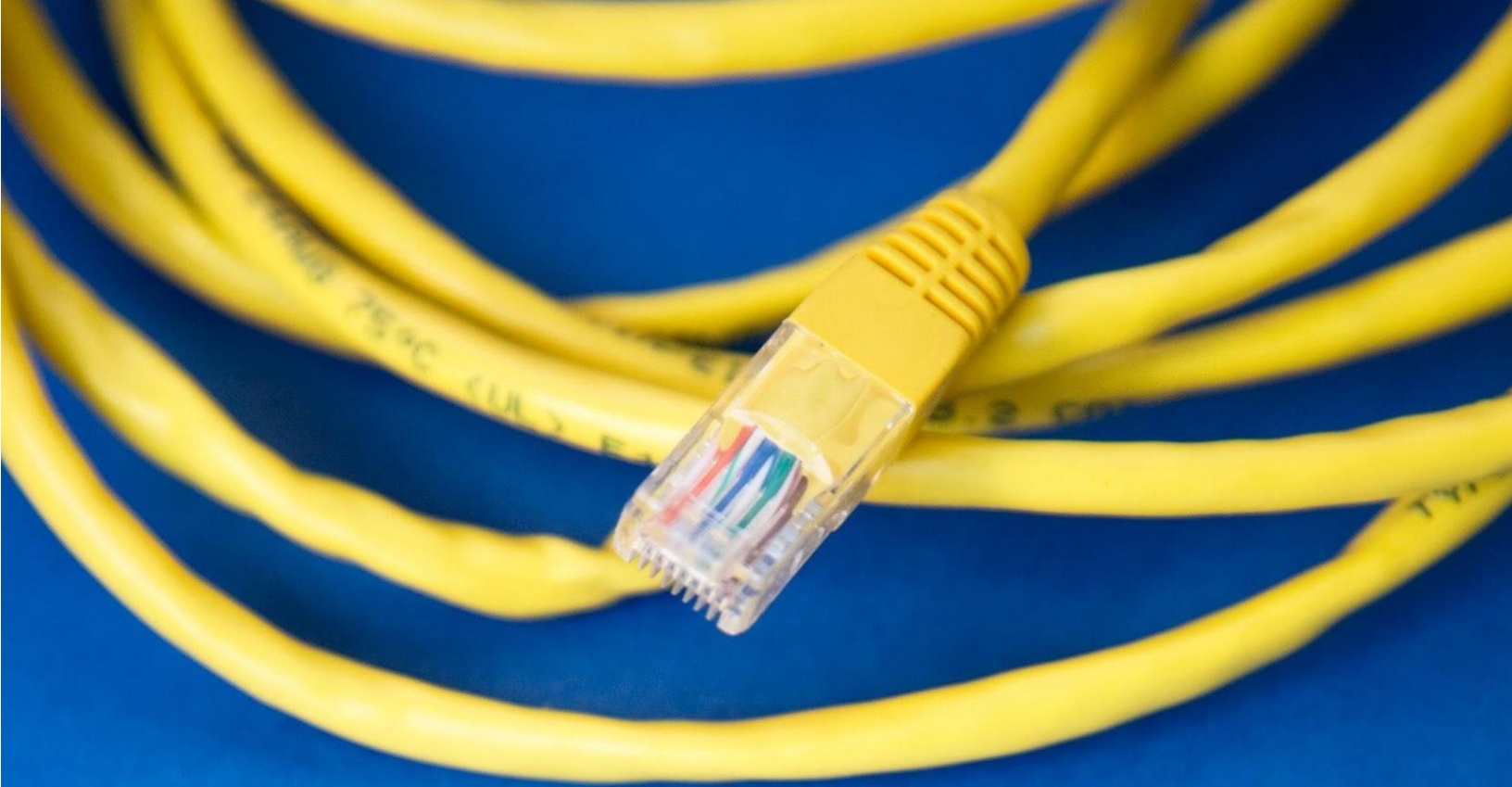
„The Paris OER Declaration 2012“ - <https://en.unesco.org/>

„Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources“ - <http://www.eunec.eu/>

„Истражувањето за критичкото мислење и медиумската писменост кај младите“ - www.crithink.mk

Насловна фотографија на [ErfourisStudio](https://www.pexels.com/photo/young-woman-reading-book-1000000000/) на [Pixabay](https://www.pexels.com/)

Фотографија на корицата на [Markus Spiske](https://www.pexels.com/photo/young-woman-reading-book-1000000000/) на [Unsplash](https://www.pexels.com/)

Состојбите и предизвиците за спроведување онлајн настава во
основните училишта

Фондација Метаморфозис
Септември, 2020